

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת כי תצא

ירושלים עיה"ק תוכב"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות
בנקודות המכירה
של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת כי תצא

מפתח העניינים

כי תצא למלחמה - חודש אלול / בראתי לו תורה תבלין / על האדם לצאת למלחמה
ביצר / על הלוחם להיות מרוכז היטב במלחמה / התפילה להנצל מהיצר הרע / קבלה
קטנה לפני יום הדין / היכי דמי אפיקורס - כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן / למי
נושא עוון - למי שעובר על פשע / ביומו תתן שכרו / שכר המצוה של 'ביומו תתן
שכרו' / עצה נפלאה לימים נוראים / ההשתתפות בצער הזולת

מפתח חידושי תורה

- א. בענין מצות שילוח הקן ומלך המשיח..... כא
ב. בענין שילוח הקן מעל גבי האילן..... כב
ג. בענין טעם מצות שילוח הקן..... כג
ד. בענין סקילת נערה המאורסה שזינתה בפתח בית אביה..... כה
ה. בענין אונס..... כו
ו. בענין מלקות בית דין..... כז
א. בענין מלקות ברצועה של פרה..... כז
ב. בענין חזן הכנסת מלקה מלקות בית דין..... כט
ז. בענין זכור את אשר עשה לך עמלק..... ל
ח. בענין זכירת מעשיו הרעים דעמלק..... לא
ט. בענין זכירת מעשה עמלק הרשע..... לד
א. בענין נשבע השי"ת שאין מקבלין גרים מעמלק..... לד
ב. בענין ויזנב בכ כל הנחשלים אחריו..... מ
ג. בענין ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים..... מב

כי תצא למלחמה - חודש אלול

בעזרת ה' יתברך נראה לעיין ולהתבונן בפרשת השבוע, פרשת כי תצא, ובענינא דיומא. **כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלהיך בידך ושבת שבינו. וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה וכו' וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים.**

פשוטו של מקרא ידוע. אבל האור החיים הקדוש מביא את דברי הזהר הקדוש המפרש מי היא האשת יפת תואר הזו? - זו הנשמה. הנשמה יורדת מהעולם העליון 'וישבה בביתך', היא מתיישבת בגוף של האדם. והגוף של האדם נקרא 'ביתך', כי האדם בנוי בצורה של בית, כמאמר רבותינו. 'ובכתה את אביה ואת אמה', היא בוכה על אביה, **דא קודשא בריך הוא, 'ואת אמה', דא שכינתא קדישא.** ירח ימים - זה חודש אלול.

זו היא דרשת הזהר הקדוש (זהר חדש פרשת כי תצא, ובספר הליקוטים פרשת כי תצא). ובאמת תמיד פרשת כי תצא חלה בתחילת חודש אלול, לרמזו על החודש הזה שהוא צריך להיות חודש של בכיה וחודש של התקרבות בין הנשמה להקב"ה.

עוד ביארו רבותינו את כל המקראות האלו בדרך הרמז, 'כי תצא למלחמה על אויבך', מי הוא זה האויב? זה היצר הרע. האויב היותר גדול ויותר חזק שיש לאדם הוא היצר. והדבר הראשון הוא שאסור לך לשבת בשקט או להיות שאנן, אלא עליך תמיד להרגיש במלחמה, להיות מוכן וערני לקראתו.

בראתי לו תורה תכלין

וכשאתה נלחם נגד היצר, דע שיש דרכים איך להלחם בו. וכך כותב רבינו הרמח"ל בספר מסילת ישרים (פרק חמישי), שלמחלה הקשה הזו, חולי היצר, יש תרופה אחת. אותו אחד שברא את החולי הזה, הקב"ה, הוא שגילה לנו שיש לה רפואה אחת ויחידה, ותורה שמה. וכמו שאמרו רבותינו (קדושין ל:): ברא הקב"ה יצר הרע, ברא לו תורה תכלין. ומי שלא יאחז בעסק התורה כדי לרפא את חולי היצר, לא יוכל לו בשום דרך אחרת, וסופו שבוודאי יפסד וינזק בשני עולמות ח"ו.

הרמח"ל מביא לזה משל באחד שנהיה חולה, ומיום ליום גברה מחלתו. לא נותרה לו ברירה והוא הלך לדרוש ברופאים, עד שהגיע לרופא מומחה שאמר לו, 'תשמע, אתה חולה במחלה זו וזו, וכדי להרפא ממנה, אתה צריך ליטול רפואה זו וזו'. כתב לו הרופא מרשם לסירופ או לכדורים וכדומה, שאם יקחם אותו חולה יבריא ממחלתו.

אותו חולה, מבלי שתהיה לו ידיעה כלשהיא בחכמת הרפואה, פנה לרופא ואמר לו, 'אדוני הרופא, אני שומע מה שאתה אומר, אבל אני חולק עליך. לדעתי הרפואה שלי צריכה

להעשות על ידי תרופה אחרת, והלכה כמותי במחלוקת שלנו, שהרי הלכתא כבתראי'... מה אפשר לעשות עם החולה הזה? אי אפשר לכוף אותו שיעשה מה שהרופא אומר. אפשר לבקש ממנו, להציע לו, לשכנע אותו, אבל אם הוא מתעקש - אין מה לעשות. הוא יקח את הרפואה שלפי דעתו טובה לו, והחולי יתגבר עליו עד שמהר מאד ישירו אחריו שיר. איזה שיר? - 'יושב בסתר עליון'...

אומר המסילת ישרים, כך הוא גם בענייננו. החולי הוא היצר הרע, והרפואה שיש לחולי הזה אחת היא - התורה הקדושה. ועל זה בא הרמז כאן בפסוק שלנו, כי תצא - למלחמה. אם אתה יוצא מהארבע אמות של הלכה, אם אתה עוזב את דף הגמרא, מיד אתה נמצא במלחמה. מיד מגיע היצר ומנסה להלחם בך ולהפיל אותך. מפני שרק כשאדם עסוק בתורה הוא מוגן מפני היצר הרע.

ובפרט נכונים הדברים בימי החודש הזה, חודש אלול, שהוא חודש נפלא מאד מאד, וכל שעה שחולפת ומתבזבזת מבלי לנצל אותה כראוי לעבודת ה' ובפרט לעסק התורה ותיקון המידות, היא הפסד נורא שיכול להתבטא בשני עולמות. שהרי מי יודע מה יכתב עליו בראש השנה שמתקרב ובא, ואיך זה ישליך עליו בכל חייו, בעולם הזה ובבא.

ולכן צריך כל אחד ואחד בחודש הזה, לגנוב לעצמו עוד ועוד שעות ללימוד התורה, שהם עוד שעות של הצלה מהיצר הרע, וכמו שאומר המסילת ישרים.

על האדם לצאת למלחמה ביצר

עוד הערה יש כאן בלשון הפסוק, 'כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלהיך בידך'. אם אתה רוצה להצליח במלחמת היצר ולשבות אותו שבי, עליך לצאת למלחמה. אל לך לשבת בחיבוק ידים ולחכות שיעזרו לך מן השמים לנצח את היצר הרע, כי עליך מוטל לעשות את הצעד הראשוני. אם אתה תצא למלחמה, אם אתה תשנס את מתניך ותצא למערכה, אז הקב"ה מבטיח 'ונתנו ה' אלהיך בידך'.

'ושבית שביו' - מבאר האור החיים הקדוש, תקח ממנו את 'שביו', את מה שהיצר הרע לקח ממך בעבר. את אותם הפסדים שהוא גרם לך בעבר, תוכל עכשיו לתקן ולקחת ממנו בחזרה. אך כל זה מותנה, כמו שאמרנו, כשאתה תצא למלחמה. אם אתה לא תשב בשקט, אלא תכריז מלחמה על היצר ותתאמץ ותשתדל בדבר, אז 'הבא להטהר מסייעים אותו' (שבת קד).

מה הכוונה בדברי רבותינו שאמרו 'הבא להטהר מסייעים אותו'? הלא לכאורה יותר מן הראוי היה שיאמרו 'הבא להטהר מסייע בידו', והיינו שהקב"ה יעזור לו, ולמה זה כתוב בלשון

רבים?! וביאר הריטב"א ביומא (ט.), שזה ודאי שהקב"ה עוזר לאדם, אבל באמת יש כאן תוספת: איך הקב"ה יעזור לו לאדם במלחמתו נגד היצר? - ישלח הקב"ה כל מיני מלאכים מן השמים שיעזרו לו. ולכן נכתב זה בלשון רבים 'מסייעים אותו', היינו כל אותם מלאכים השלוחים לו מאת המקום לעזרו ולסייע בידו. אבל כל אלו המלאכים יבואו רק בתנאי שיהיה 'הבא להטהר', בתנאי שאתה תבוא להלחם.

על הלוחם לחיות מרוכז היטב במלחמה

והנה, אם אנחנו רוצים ללמוד על דרכי המלחמה ביצר, נוכל להתבונן כיצד סדר המערכה במלחמה גשמית, וממנה להקיש וללמוד גם על המלחמה הרוחנית ביצר.

הרמב"ם בהלכות מלכים כותב איך שעל האדם היוצא למערכה, להיות כל כולו מרוכז במערכה. וזה לשון הרמב"ם שם (פ"ו הט"ו): **מי האיש הירא ורך הלבב**, הוא מה שלמדנו בפרשה הקודמת, פרשת שופטים, שמי שהוא ירא ורך לבב אינו נלחם וחוזר ושב לביתו. מה זה 'רך הלבב'? - יש בזה שני דעות בדברי רבותינו (סוטה מד.). יש אומרים שהכוונה היא כפשוטו, באחד כזה שלא מסוגל לעמוד בפחד המערכה ובקשרי המלחמה, וכשהוא שומע את הגפת התריסים או כשרואה את חרב האויב, מיד נופל ומתעלף. מה הוא יכול לעשות? זה טבעו. יש כאלו שמצד הטבע שלהם הם גבורים ואנשי חיל, ויש כאלו שרק אם רואים איזה ג'וק כבר הם רועדים ומפחדים ועושים וידוי הגדול של רבי נסים גאון... אחד כזה שהוא פחדן בטבעו, אין לו מקום במלחמה, ועליו לשוב לביתו. זו שיטה אחת בדברי רבותינו. ויש מפרשים ש'הירא ורך הלבב' הכוונה שמתירא מעבירות שבידו. ויש שיטה בגמרא (סוטה מד:) שאפילו על עבירות דרבנן מדובר. לא מדובר כאן על אחד שחילל שבת

א. יש אחד שמסתובב לימינו ולשמאלו ומחפש את אותם מלאכים, ובודק אם באמת הם הגיעו... ולא היא. דברים רוחניים לא נראים לעינים ואי אפשר להבחין בהם, אבל זו היא המציאות כמו שלמדו אותנו רבותינו.

פעם הבאנו את ביאור המפרשים על הפסוק (דברים לב, ט) 'יעקב חבל נחלתו'. ולכאורה, מה הכוונה בזה? אומרים המפרשים (עיין נפש החיים ש"א פ"ה ופי"ז), שלכל אחד ואחד מישראל נתן הקב"ה נשמה אלהית החצובה מתחת כסא הכבוד ואשר משתלשלת ובאה משמי שמים עד האדם, והבחנה בזה היא כמו חבל. כשאדם תופס את קצה החבל העליון ומזיז אותו, אפילו במעט, לא רק הקצה העליון זו אלא גם החלק התחתון זו, בגלל שכל החבל הוא מקשה אחת וכל תזוזה בחבל גורמת תזוזה לאורך כולו. זהו שנאמר 'יעקב חבל נחלתו', היינו שהוא קשור לעליונים כמו חבל, וכל תזוזה וכל עשיית מצוה גורמת מיד השפעה בעולמות העליונים. גם בחבל הזה אי אפשר להבחין... אבל אנחנו ודעים את המציאות ממה שלמדו אותנו רבותינו, גם אם לא רואים אותה בעיני הבשר שלנו.

בפרהסיא חלילה, אלא אפילו אחד שסח בין תפילין של יד לתפילין של ראש, או אחד שסח בין ישתבח ליוצר, כבר הוא נכלל בהגדרה הזו של 'הירא ורך הלבב', ועליו לשוב לביתו.

מדוע? - כי אחד כזה שיש עבירות בידו, בידוע שבשעת המלחמה יפול עליו פחד. שהרי כך מספרת הגמרא במסכת ברכות (פ.) על חכם אחד שהיה מהלך בדרך, וראה בדרכו אחד שיש בו פחד. פנה אליו החכם ואמר לו, אתה מפחד? - סימן שיש חטא בידך. שנאמר (ישעיה לג, יד): 'פחדו בציון חטאים'. אם אין לאדם עוונות אין לו ממה לפחד, שהרי לא הנחש ממית אלא החטא ממית, ואם אתה חושש ומפחד, סימן הוא שיש בידך איזה עוון. שואלת הגמרא והא כתיב (משלי כה, יד) 'אשרי אדם מפחד תמיד', ורואים שזו מעלה להיות בפחד, ואם כן איך אתה אומר שהפחד נובע כתוצאה מחטאים שיש ביד האדם?! ומתרצת הגמרא 'ההוא בדברי תורה כתיב'. הפחד הזה שהפסוק משבח אותו, מדבר בדברי תורה, שעל האדם להיות תמיד ירא וחרד שלא ישכח את תורתו ושלא יפסיד את קניני העבודה. אבל פחד בעלמא? - אינו מגיע אלא כשיש איזה עוון ביד האדם.

הרמב"ם מביא את הדעה הראשונה, ש'הירא ורך הלבב' הכוונה - כמשמעו - לאחד כזה שמטבעו הוא פחדן. מי האיש הירא ורך הלבב שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה. ומפרט הרמב"ם איך צריך הלוחם להתנהג בבואו למלחמה: מאחר שיכנס בקשרי המלחמה, ישען על מקווה ישראל ומושיעו בעת צרה, ישען על הקב"ה וידע שהוא יתברך ורק הוא עוזר ורק הוא יכול לעזור, וידע שעל יחוד ה' הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו לא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה. הוא צריך להיות בשעה זו כל כולו ערוך למלחמה, ורק בה צריכים להיות כל מחשבותיו. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה שנאמר אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, וכמו שקראנו בפרשה שעברה. ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויים בצווארו ואם לא ניצח ואם לא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו הרי זה כמי שישפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו.

כאן אנחנו רואים איך צריכה להראות המלחמה הגשמית, ואיך צריך הלוחם לפנות מדעתו את כל המחשבות בעניני משפחתו, ולהיות כל כולו מרוכז אך ורק במשימה אחת, במלחמה שעומדת לפניו ובמגמה לנצח את האויב. מזה עלינו ללמוד גם כן על המלחמה הרוחנית ביצר, שזו היא המלחמה הקשה ביותר שיש לנו לפי שהיא לא פוסקת לרגע, וכמו שלימד אותנו בעל חובת הלבבות (שער יחוד המעשה פרק המישי) באותו חסיד שראה את המלך חוזר יחד עם כל החיילים שלו מהמלחמה לאחר שניצח בה את האויב, ועשה מצעד ניצחון בו הראו את כל השלל שנפל בחלקם וכיוצא בזה כדרך המלכים, ופנה החסיד ההוא אל המלך ואמר לו, 'אדוני המלך, אתה ניצחת במלחמה הקטנה, אבל עדיין המלחמה הגדולה

היא לפניך, מלחמת היצר וחיליו'. שזו היא המלחמה הגדולה, שהיא בכל רגע ורגע בחייו של האדם ולא עוזבת אותו לרגע.

וכמו שכשאדם יוצא למלחמה ויודע שלמולו נצב אויב אכזרי שמבקש את רעתו, כל כולו מרוכז במלחמה, והוא לא יכול לקחת הפוגה באמצע הקרב או להלחם רק בחצי יד ולנוח בחצי יד השניה, כך גם כשהאדם נצב במלחמה מול היצר הרע שרודף אותו ומבקש ורוצה לעוקרו משני מעונים כלשון חובת הלבבות (שם), עליו להיות כל העת בכוננות ובדריכות למול היצר הרע, בלי להסיח דעת ממנו לרגע.

התפילה להנצל מהיצר הרע

לכן גם מוטל על האדם להתפלל כל הזמן להנצל מהיצר הרע. ראיתי בצוואה של אחד מגדולי ישראל, שכותב לבנים ולתלמידים שלו, אני מבקש מכם דבר אחד, שתדעו על מה להיות מתפללים. על מה תתפללו? - שהקב"ה יציל אתכם מהיצר הרע. הרבה פעמים אדם מכין ספר שלם של בקשות לראש השנה לבקש מאת הקב"ה, 'יהי רצון שתהיה לי שנה טובה ומתוקה כדבש, מיום ראש השנה הזה ועד ראש השנה הבא'.. ואם השנה הרווחתי אלף, השנה הבאה אני רוצה להרוויח כפל כפלים.. אם אדם רוצה לבקש כאלו בקשות זה בסדר, אבל אל לו לאדם לשכוח גם את הבקשות הרווחניות, ועל כולנה הבקשה הזו להנצל מהיצר הרע. כשאדם מנותק מהיצר הרע הוא קרוב להקב"ה, ואז יתן לו הקב"ה את כל מה שהוא צריך בעין יפה, וכמו שאומרת הגמרא (בבא בתרא נג.) 'מאן דיהיב בעין יפה יהיב'.

יש הבדל בין בקשות על גשמיות לבקשות על רוחניות. בקשות גשמיות לא תמיד מתקבלות, שכן בודקים במעשיו של האדם אם ראוי לו לקבל אם לאו. אבל בבקשות רוחניות יש קבלה בידינו מגדולי הקדמונים, שתמיד הם רצויות ומתקבלות לפני הבורא.

ולכך כשתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה בנוסח התפילה שאנחנו מוסיפים בעשרת ימי תשובה, 'זכרנו לחיים', 'כתבנו לחיים', כל הזמן מבקשים על החיים. בשביל מה אנחנו מבקשים את החיים? - 'למענך אלהים חיים'. אנחנו אומרים להקב"ה, אני רוצה לחיות עוד שנה, לא בשבילי, אלא בשבילך. אם תתן לי עוד שנה של חיים, אני אשתדל שהשנה הזאת תהיה מוקדשת בעבורך. אשתדל להרבות בה יותר בלימוד התורה ובקיום המצוות, אשתדל יותר בעשיית חסדים ולהיזהר יותר בבין אדם לחבירו וכיוצא בזה. כשאנחנו מבקשים את השנה הזו 'למענך', לצורך עבודת ה', אז חזקה על התפילה הזו שתתקבל.

קבלה קטנה לפני יום הדין

הנה מגיע חודש אלול, 'אני לדודי ודודי לי'. כולם רוצים להתקרב להקב"ה וכולם מבטיחים

הרבה הבטחות. השאלה היא, האם לא מכירים בשמים את הבקשות שלך משנים קודמות? הרי גם בשנה שעברה עמדת והבטחת שתהיה צדיק, ואמרת שאם יוסיפו לך עוד שנת חיים תקדיש אותה למען עבודת ה'. איפה היא? אז עומד האדם ואומר, נכון, השנה בסוף לא יצא לי להיות צדיק, אבל הפעם אני מבקש ממך רבוננו של עולם שתתן לי צ'אנס אחרון, והפעם אני מבטיח שאהיה צדיק. אבל כבר שלושים שנה אתה מבקש ומבטיח שזה יהיה פעם אחרונה!

לכן אם האדם רוצה שבאמת הבקשה שלו 'למעןך אלהים חיים' תשמע בשמים, הוא צריך לתת לה אחיזה במציאות. לכן יש לנו קבלה מרבתינו, שאדם לא יכול להסתפק בהבטחת הבטחות, אלא הוא צריך בפועל לקחת לקראת ימי הדין איזה ענין ולתקן אותו. לא מבקשים מאדם שיקח משהו גדול, אלא יקח איזה משהו קטן וישתנה בו לטובה. זה לא קשה, ומצוי הרבה. למשל, אדם יתבונן איך הוא מתנהג עם בני ביתו או איך הוא מתנהג עם השכנים שלו. לפעמים אחד עובר ליד השכן שלו בבנין ומבקש, יהי רצון שכל פרשת כי תבוא, תשעים ושמונה הקללות שכתובות שם, עם פירוש רש"י, הכל יבוא עליך... וכיוצא בזה מצוי הרבה שיש לאדם יחסים עכורים עם אנשים, ועכשיו זה הזמן לתקן את זה. אלא מאי? אדם חושב שהוא כמו המן בן המדתא בזמנו, שכולם צריכים לכרוע ברכך לפניו ולעשות את רצונו. הוא אומר לעצמו - נכון שצריך להתפייס, אבל למה אני צריך ללכת אליו ולבקש סליחה? שיבוא הוא לפני. אבל זה יכולה להיות קבלה גדולה לפני ראש השנה, שאדם יקח על עצמו לתקן באמת את הנושא הזה, ויאיר לחבריו את פניו, גם לאלו שפחות הסתדר איתם עד עכשיו.

הפסוק אומר (משלי כה, טו) 'לשון רכה תשבר גרם', תשבר עצם. ואפילו עצם של אשמדאי נשברה כשדברו איתו בלשון רכה, כמו שאמרו רבותינו במסכת גיטין (סה:). השכן שלך לא גרוע יותר מאשמדאי, ואם אצלו זה פעל לטובה, לבטח גם עם השכן שלך ועם אותו אחד שעד עכשיו היו לך איתו יחסים לא טובים, עכשיו שתאיר לו פנים ותדבר אתו בלשון רכה, ודאי שהוא יענה לך ויתפייס אתך, וכך תחיה בשלום ובנעימות עם כל הסובבים אותך.

חיכי דמי אפיקורס - כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן

עוד ענין חשוב שיש להתחזק בו, הוא ענין החשיבות של בני התורה. היום לדאבוננו הרב הרבה מדברים ארס ושנאה כלפי בני התורה שיושבים ומפקירים את חייהם על לימוד התורה, והרבה פעמים כשאדם שומע דברים כאלו הם עלולים לחדור ללבו, וזה אסון.

בפרשה שלנו על הפסוק (דברים נא, כב) 'כי יהיה באיש חטא.. לא תלין נבלתו' כתב האור החיים הקדוש דברים נוראים, וזה לשונו: **בא לצוות להמון עם, לנו כולנו, שלא**

יהרהרו אחר החכם. כבר אמרו רבותינו (סנהדרין קי.) 'כל המהרהר אחרי רבו כמהרהר אחרי השכינה', ואסור לאדם להיות מהרהר אחרי הנהגות החכמים. על דרך אמרם ז"ל (ברכות יט.), אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה שמא עשה תשובה, ואומרת הגמרא, שמא עשה תשובה? - ודאי עשה תשובה. והוא אמרו לא תלין נבלתו, כי החטא יקרא גם כן נבילה. החטא נחשב כנבילה, ועל זה בא הפסוק ואומר 'לא תלין נבלתו' של החכם, אל תהרהר אחריו בלילה שהוא הזמן של לינה אחת. 'על העיץ', הוא תלמיד חכם. כמו שדרשו בזהר הקדוש (ח"ג דק"ס ע"א) על הפסוק שאמר משה רבינו למרגלים ללכת ולבדוק את ארץ ישראל 'אם יש בה עץ אם אין' (במדבר יג. ט), תבדקו אם יש בה תורה וצדיקים העוסקים בתורה, על שם שהתלמיד חכם משול לעץ. למה תלמיד חכם משול לעץ? - כי כשם שהעץ נותן חיים לאנשים ומוציא פירות שאנשים נוזנים ממנו, כך גם התלמיד חכם הוא עץ שממנו נוזנים כולם.

זו אזהרת התורה כאן 'לא תלין נבלתו על העיץ', אל לך להגיד על התלמיד חכם שהוא לא בסדר אפילו לילה אחד. למה? - 'כי קבור תקברנו' את אותו החטא תוריד מהעץ ותקבור אותו בו ביום, והטעם 'כי קללת אלהים תלוי', שאם אינך עושה כן אתה מחלל שם שמים ואתה נוגע בכבודו יתברך. כשאדם בא ומהרהר אחרי החכם, ומלא טענות עליו 'למה הוא כך', 'למה הוא אמר כזאת' וכהנה וכהנה, דע שאין זה נוגע בכבוד החכם אלא בכבודו של ה' יתברך, מפני שהתלמיד חכם הוא 'דרופתקי דאורייתא', הוא מציאות של תורה וכחלק ממנה ממש.

בגמרא בסנהדרין יש סוגיא ארוכה (סנהדרין צט:), 'היכי דמי אפיקורס' - מה ההגדרה של האפיקורסים. יש שם הרבה דעות ושיטות מהו האפיקורס, אבל אחת השיטות שם היא, 'זה האומר מאי אהני לן רבנן'. אותו אחד שבא ואומר: 'מה אנחנו מרוויחים מהחכמים שיושבים ולומדים!?' אין מהם שום ברכה. אם היה איזה בנאי, עוד אפשר להבין שהוא עושה משהו, ובונה לנו בנינים. אבל מה הוא עושה? יושב ולומד כל היום בבית מדרש? מה יוצא לנו ממנו? - אבל אותו אחד שכח שהבנאי האמיתי הוא זה התלמיד חכם, וכמו שאמרו רבותינו (ברכות סד.) 'אל תקרי בניך אלא בוניך'. והרבה פעמים אותם אלו שמלעיזים על החכמים ואומרים 'מאי אהנו לן רבנן' הם כאלו שמתפללים את התפילות, והם עצמם אומרים כל יום את מאמר רבותינו הזה שהבנאים האמיתיים הם התלמידי חכמים, אם לא שברחו לפני 'ובא לציון גואל'...

את מה התלמיד חכם בונה? - את החיים שלך הוא בונה. את החיים שלך הוא מחזיק, ואת העולם כולו הוא מעמיד בעסק תורתו. וכך אומרת הגמרא (סנהדרין שם), אם מגיע מישהו ואומר: 'מעולם לא התירו את העורב ומעולם לא אסרו את היונה', החכמים לא הועילו ולא חידשו לי כלום והכל כבר ידוע ומפורסם, אחד כזה נחשב אפיקורס ואין לו חלק לעולם

הבא. זהו הלשון של אפיקורס - אפיק ריסנא, שהוא מפקיר את עצמו ומוריד מעליו את הרסן, ולכן מאבד את חלקו לעולם הבא.

והוסיף רבי ישראל מסלנט זצ"ל, הוספה נפלאה. אותו אחד שבא ואמר 'מאי אהנו לן רבנן' והפסיד את כל חלקו לעולם הבא, למה הפסיד? בפשטות, זה עונש. בגלל שבא ולזל בתועלת החכמים, אשר כמו שכתב האור החיים הקדוש זהו זלזול בכבודו של הקב"ה בעצמו, לכן נענש בעונש חמור כל כך.

אבל, אמר רבי ישראל מסלנט, זה לא רק עונש, אלא הסיבה שהוא מפסיד את חלקו לעולם הבא היא גם בגלל שהוא כרת בעצמו את הענף שעליו הוא יושב. למה? - זה פשוט. הרי אם אדם היה באמת מתבונן על כל הפעולות שלו איך הם, ולא מדובר רק על העבירות שיש בידיו של אדם, אלא כמו שכבר אמר אחד הגדולים שהוא לא מפחד מהעבירות שלו, מפני שעל זה הקב"ה יעזור לו והוא יעשה תשובה מאהבה או מיראה והקב"ה יסלח לו, אבל הוא מפחד יותר ומתבייש במצוות שלו. הרבה פעמים אדם עושה מצוות בלי מחשבה, ולמרות שהוא אומר 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו' הוא עושה את המצוה בלי שום דעת. כשאדם עושה מצוה בלי דעת - הוא בורא בשמים מלאך בלי דעת. כשהוא יבוא בשמים ויבוא המלאך הזה להליץ עליו זכות, המלאך הזה יבוא כשהוא קשור באזיקים... הרי הוא בלי דעת, ומי יודע איזה חורבן עלול לעשות... וכך זה גם כשאדם מקיים מצוה בלי שמחה אלא בעצבות, כשהוא יבוא לשמים הוא יפגוש מלאך שנמצא במרה שחורה, שכל מי שפוגש אותו נכנס גם כן למרה שחורה... אם כן, כשאדם בא ואומר, בטוח יהיה לי חלק לעולם הבא, הרי עשיתי כמה וכמה מצוות, זה לא כל כך בטוח. צריך לבדוק הדק היטב איך היו המצוות שלך.

חויץ מזה, צריכים לבדוק אם לא היית בגדר של אחד שאוכל את כל חלקו לעתיד לבוא בעולם הזה. לפעמים אם רואים אדם שעושה מעשים מכוערים, שלפי מעשיו היה ראוי שיבואו עליו עשר מכות מצרים, אומרים בשמים, לא נביא עליו יסורים, אלא להיפך. נשפיע לו שפע טובה וברכה, כדי שיאכל את שכר הזכויות שלו כאן. וכשהוא מגיע לעולם הבא, הוא מוצא שהוא ריק מכל דבר, ולא נשארו בידיו לא הקרן ולא הפירות של המעשים טובים שעשה רח"ל.

אלא מה? אמר רבי ישראל מסלנט, יש דבר אחד שבשכרו אתה יכול בוודאות להגיע ולנחול עולם הבא. מה הוא? כשאתה מכבד תלמיד חכם ומכבד את התורה שלו, הרי אתה ניזון מכח תורתו, ואם כן נמצא שאת המצוות שאתה עשית, אתה שומר לך לחיי העולם הבא. אבל אם אתה בא ואומר 'מאי אהנו לן רבנן', 'מה הם מועילים לי, אני לא צריך לא אותם ולא את שכרם', אז נמצא אם כן שמהם אתה לא זן ומהם אתה לא מתפרנס, ואם כן מכח מי אתה מתפרנס? מאיפה יש לך את הברכה בעולם הזה? מכח התורה שלך ומכח

המצוות שלך, ואם כן עליך לחוש ולדאוג אולי תגיע לעולם הבא ריק וריקני לגמרי, כי את כל חלקך לעולם הבא כבר אכלת כאן. לכן אמרו רבותינו שמי שאומר 'מאי אהני לן רבנן' מאבד את חלקו לעולם הבא, לא רק בתורת עונש, אלא גם מפני שהפסיד את כל שכרו שאכל בזה העולם.

למי נושא עוון - למי שעובר על פשע

פשוטו של מקרא של 'לא תלין נבלתו על העין', שהוא ענין של בין אדם לחבירו, לחוס על כבודו. וזה גם כן ענין שצריך חיזוק גדול בימים אלו.

הגר"א זצ"ל לימד אותנו לימוד גדול. אנחנו יודעים שבראש השנה הקב"ה יושב על כסא דין, וכל מה שאנחנו עושים ביום הזה, תוקעים בשופרות ומבקשים בקשות, הכל עולה למקום אחד, שאנחנו מבקשים מהקב"ה, 'רבנו של עולם, עמוד מכסא דין ושב על כסא רחמים'. היות ואנחנו עומדים במשפט, אנחנו מבקשים מהקב"ה שידון אותנו ברחמים, כי 'מי יצדק לפניך בדין', בכסא דין.

אמר הגר"א (ביאור הגר"א משלי ט"ו ה' ומובא באבן שלמה פרק ב' אות ב' ופרק י' אות י"ט), יש שנים שלא נכנסים אתם לפני משורת הדין ונכנסים אתם בעומק המשפט ודנים אתם על כל קוצו של יו"ד. מי הם אלו? האחד הוא בעל הגאווה, השחצן והיהיר, שלא מוותרים לו על דבר ודנים אותו במשפט ובדין. והשני הוא מי שלא נזהר בבין אדם לחבירו. מפני שאיך אתה יכול לבקש שירחמו עליך אם אתה לא מרחם על אחרים? והרי זהו כלל גדול בדינו, שלפי המידה שאדם מודד, כך מודדים לו (סוטה ה:). וכך אמרו רבותינו (ראש השנה יז:), 'למי נושא עוון? - למי שעובר על פשע'. אחד כזה שמתייחס לכולם בתקיפות והולך אתם ביד חזקה ומדקדק אחריהם בכל דבר, גם אתו ילכו כך וידונו אותו במידת הדין בכל חומר הדין. ואבוי למי שהקב"ה דן אותו בחומר מידת הדין בשעת הדין.

ביומו תתן שכרו

והנה לנו, דווקא בפרשה שלנו שחלה תמיד בתחילת חודש אלול, יש הרבה מצוות שנוגעות בזהירות בענינים של בין אדם לחבירו. למשל, יש את המצוה הזו של 'ביומו תתן שכרו', ויש במצוה היקרה והשיחחה הזו כמה פרטים שרבים לא יודעים, וכך מפסידים את המצוה הזו בידים. מה היא המצוה הזו? - אחד ששכר איזה פועל, כגון שהתקלקלה לו המכונת, והוא הביא אותה למוסך. תקנו לו את המכונת, ועכשיו הוא צריך לשלם. הוא שואל את הפועל, כמה יצא התשלום, כך וכך?! - קח שיק דחוי לעוד שבועיים. למה אתה נתן שיק דחוי? וכי אין לך עכשיו כסף בבנק?! יש לו. בנק שלם יש לו בתוך הבנק.. אבל כל כך הוא

אוהב את הכסף שהוא לא יכול להתנתק ממנו עכשיו, ומעדיף שיצא ממנו בעוד שבועיים. וכשעשה כך ונתן שיק דחוי - הפסיד בידים מצות עשה דאורייתא זו של 'ביומו תתן שכרו'.

כל כך המצוה הזו שכיחה. הנה עוד דוגמא. אחד הלך לאיזה חתונה בשעות הערב, לקיים מצוה גדולה של שמחת חתן וכלה, וגם אכל שם שני עופות, אחד כנגד החתן והשני כנגד הכלה... מי נשאר בינתיים לשמור בבית על הילדים? הוא הביא לשם מישהי שתשמור עליהם, מה שקוראים 'בייביסיטר'. בחצות הלילה נגמרה החתונה, והאיש מגיע לבית כשהוא כולו שמח וטוב לב. בכל אופן, הרי אכל שני עופות... כשהוא מגיע לבית ויש שם את הילדה ששמרה, הוא מוציא לה שטר של מאה שקל מהכיס ושואל 'יש לך לפרוט'...? 'אין לך. אז תלכי עכשיו ותבואי ביום אחר ואתן לך את התשלום'. הנה אם עשית כך, הפסדת עכשיו מצות עשה יקרה של 'ביומו תתן שכרו'. זה מלבד מה שאולי גרמת לה עגמת נפש, שכן היא יושבת ומחכה אולי היא תקבל הערב את שכרה ותוכל לקנות משהו שהיא צריכה, ולבסוף אתה שולח אותה ואומר לה, 'לא חשוב, אני כבר אעשה את החשבון עם אבא שלך ואעביר לו את הכסף בהודמנות'.

וכל זה למה קורה? כי אין את שימת הלב ואת הרגישות לזולת. אדם יראה בעצמו, איך הוא מרגיש כשהוא הפועל וכשזוכרים אותו לאיזה דבר. האם הוא לא מצפה ומחכה שיביאו לו את שכרו מיד, ואם לא מביאים לו מיד את הכסף ודוחים אותו ואומרים לו לא נורא, 'אם לא נתן לא עיכב'... תבוא פעם אחרת וכיוצא בזה, האם אין הלב שלו מתמרמר? אבל לאחרים הוא עושה את אותו הדבר ואומר להם, אני אתן לכם פעם אחרת. כך זה כשאדם לא מתבונן, ולא מנסה להרגיש את צער הזולת.

אנחנו לא מדברים באחד כזה שבאמת אין לו לשלם עכשיו, ואנחנו לא מבקשים מאחד כזה שילך וימכור את מטלטליו ויפרע לפועל מיד, כדרך שהיו עושים חסידים הראשונים. על אלו שיש להם ורק לא רוצים לתת מיד, עליהם אנו מדברים. למה להפסיד מצוות עשה דאורייתא, בידים? הרי ממילא אתה תשלם בסוף, אז לא כדאי לך לשלם כבר עכשיו ולקיים מצוה? אין זה אלא כי קשה לאנשים להפרד מהכסף שלהם, ובפרט כשצריכים לתת אותו לאחרים, אבל זהו מידה שמצוה לשרש אותה מן היסוד.

וכך הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל כותב בספרו יערות דבש (דרוש ה'), שפעמים שאני רואה דברים נפלאים ומפלאים בכוחות הנפש של האדם. רבי יהונתן, שנפטר בשנת תקל"ו, היה רבה של פראג שהיתה בזמנו עיר ואם בישראל, ושלושים אלף תלמידים הוא העמיד בחייו, וכל גדולי הדור שהיו אחריו היו מתלמידיו שלו. וכרבה של פראג, סיפר רבי יהונתן, היו מגיעים אלי הרבה פעמים קצבים עם שאלות בהלכות טריפות על הבהמות ששחטו.

היום כמעט ולא לומדים את המקצועות האלו, אבל פעם השאלות האלו היו שיחות, וכל אשה היתה בקיאה בהלכות שינוי מראה, שאם יש איזה שינוי מראה בעור, בעצמות או בכבד, וכיוצא בזה, צריכים ללכת ולשאול. היום חוץ מלאכול לא הרבה יודעים... גם הקצבים היו מגיעים פעמים הרבה אל הרב עם שאלות על בהמות ששחטו, אם הם כשרות או לא. הרב צריך להיות בקי גדול ולהיות זהיר, כי אם יגיד שהבהמה טריפה סתם, הוא מפסיד ראת הקצב בממון רב. הגויים לא היו קונים בהמות משל ישראל, ואם היו קונים היו משלמים רק שלישי מחיר. ולהקל סתם ולומר 'כשר כשר', זה נורא, שהרי הוא מחטיא בזה את הרבים שיאכלו בשר טריפות ויעברו באיסור בכל כזית וכזית. לכן היו צריכים להיות הן בקיאים בהוראה והן יראי שמים, שלא יקלו או יחמירו שלא כדין.

מבל מקום, אומר רבי יהונתן אייבשיץ, פעם קרה כזה מקרה והגיע אלינו לבית הדין קצב עם השאלה, בדקנו את ההלכה היטב היטב, מה דעת רבותינו בעלי השלחן ערוך, עיינו בפוסקים ובנושאי כלים, בש"ך ובט"ז ושאר האחרונים, אך סוף דבר אמרתי לקצב, אין מה לעשות. הבהמה הזו טריפה. הקצב יודע שהוא מפסיד כאן סכום גדול, אבל מה הוא אומר?! 'כפרת עוונות'. נכון, הפסדתי כאן כמה אלפים, אבל זהו רצון הבורא, וה' ישלים לי אותם ממקום אחר.

עוברים כמה ימים, מספר רבי יהונתן, והנה הפלא ופלא. אותו קצב מגיע שוב לבית הדין, והפעם בדין ודברים עם חבירו בעניני ממונות. המריבה היא לא על סכום גדול של כמה אלפים כמו שהיה עם הסיפור של הבהמה, אלא על סכום פעוט. הם מגיעים לבית הדין, זה אומר את טענותיו וזה אומר את טענותיו. האחד מביא את ראיותיו והשני דוחה אותם. תוכך כדי הדיון רבים זה עם זה, צועקים אחד על השני ומבזים האחד את חבירו.

לאחר שגמרו הצדדים לטעון את כל הטענות ועיינו בדין, מספר רבי יהונתן, אמרתי לאותו קצב, אתה חייב בדין. החבר שלך יצא זכאי, ועליך לשלם לו כך וכך. רק אמרתי לו כך, אומר רבי יהונתן אייבשיץ, 'יפתח ה' את פי האתון'.. הקצב הפסיק להיות קצב והתחיל להיות בהמה.. התחיל לצעוק, 'אני חייב מה פתאום! אני זכאי! הרב פסק כך כי הוא שונא אותי, ובטח קיבל שוחד או משהו כזה', וכך הוא זועק וצועק כל מיני בזיונות וגדופים.

אומר רבי יהונתן אייבשיץ, לכאורה יש כאן פליאה. לפני כמה ימים הקצב הזה הפסיד סכום גדול כשהבהמה שלו יצאה טריפה, והוא קיבל עליו את הדין והצדיק אותו, ממש 'יודום אהרן'. ועכשיו בשביל סכום הרבה יותר קטן הוא כבר צועק ומקלל. למה זה?! איך יתכן הדבר? אין זה אלא בגלל שכאשר הבהמה שלו נטרפה, נכון שהוא הפסיד כסף, אבל לפחות אף אחד לא נהנה ממנה. כאן, וכי אני אפסיד והשני יקבל ממני? היה לא תהיה. איך יכול להיות שאני זה שאתן לו והוא ינה ממני?! על זה הקצב התרעם.

כך זה. אנשים מוכנים לאבד ממון רב, ובלבד שאחרים לא יהנו ממנו. ומההרגשה הזו גם מגיעה ההתנהגות הזו, שאדם אומר לשכיר שלו, נכון שאני צריך לשלם לך, אבל אני לא רוצה לשלם עכשיו. אשלם לך בעוד שבועיים. וזו ההרגשה פסולה ואסורה שנובעת מצרות עין, ומפסידה לאדם את המצוות עשה הזו של 'ביומו תתן שכרו' כמו שהזכרנו, ומצוה לעקור את ההרגשה הזו מן השורש.

שכר המצוה של 'ביומו תתן שכרו'

רבינו החפץ חיים זצ"ל כתב חיבור מיוחד לבאר את פרטי המצוה הזו של 'ביומו תתן שכרו', וכך הוא כותב (אהבת חסד פתיחה לתשלומי שכר שכיר): **ראיתי לחבר הלכות תשלומי שכר שכיר, מפני שהוא דבר העומד ברומז של עולם, ויש על זה כמה וכמה לאוין מפורשים בתורה, ויש בני אדם בעוונותינו הרבים מזולזלים בהם וקל להם לאחור תשלומים בשביל איזה סיבה קלה. כמו שהזכרנו קודם, לא מדברים על אחד שאין לו לשלם עכשיו ולכן הוא דוחה את זה, אלא אחד שיש לו כסף, אבל בגלל סיבה קלה הוא מפסיד את המצוה הזו, כגון שהוא מתעצל לפרוט את הכסף וכיוצא בזה. ומהדין מחוייב בכל זה אפילו אם הפועל עשיר, אחד אומר, הרי הפועל הזה עשיר יותר ממני, אז מה יש אם יחכה קצת? אבל לא. המצוה היא לתת לפועל את שכרו ואת פעולתו מיד, בו ביום, גם אם הוא עשיר. וכל שכן אם הפועל עני מחוייב בעל הבית לראות לשלם לו בזמנו כדי שיהיה לו במה להחיות את נפשו ואת אנשי ביתו, כמו שכתוב בפרשת כי תצא, הפרשה שלנו (דברים כד, טו), 'ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש, כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא'.**

אומר החפץ חיים, לך נא ראה מה דאיתא בזהר על הפסוקים האלו, בחומר המצוה הזו. לא תלין פעולת שכיר, אמאי, למה לא להלין את שכר הפועל? משום דכתיב ביומו תתן שכרו ולא תעבור עליו השמש. מה הכוונה לא תעבור עליו השמש? על מי? דורש הזהר, עליך לא תעבור השמש. איזדהר דלא תתכנש בגינוי לעלמא עד לא ימטי זימנך לאתכנשא בר מינן. תזהר שלא תשקע שמשך ותאסף לפני הזמן. אמנם הכתוב אומר ולא תעבור עליו, אבל דורש הזהר שזה הולך עליך, על בעל הבית, אלא שהכתוב הוציא את זה בלשון נקיה, ואם אתה לא נזהר בדבר הזה, תחוש שחלילה שמשך תשקע קודם זמנה.

ב. בתו של החפץ חיים זצ"ל סיפרה שפעם אחת היה איזה פועל שהגיע לביתו של החפץ חיים לתקן משהו, אבל התבייש לבקש את הכסף ולא רצה ליטול מהחפץ חיים, וחוכה להזדמנות שיוכל לברוח מהבית של החפץ חיים בלי שהחפץ חיים יראה אותו וכך לא ישלם לו. ראה הפועל שהחפץ חיים נגש ליטול את ידיו לאכול, ואמר לעצמו, עכשיו זה הזמן. אני יכול לצאת מהבית והוא לא יכול לרדוף אחרי ולשלם לי. וכך היה. אותו פועל לקח את הרגלים וברח, והחפץ חיים לא יכל לעשות דבר, ואפילו לדבר

מזהבא אוליפנא, מכאן למדנו, מאן דאשלים לנפשא דמסכנא, מי שדואג ונותן צדקות לעניים ולנוקקים, אפילו דמטו יומיו לאיסתלק מעלמא, אפילו אם הגיע הזמן שלו שהוא צריך להסתלק מהעולם, קודשא בריך הוא אשלים לנפשיה ויהיב ליה חיים יתיר. הקב"ה מאריך את ימיו ונותן לו עוד שנות חיים.

וכך ראינו בגמרא מעשים שכאלו, כמו שספרו (בבא בתרא יא.) מעשה בבנימין הצדיק שהיה פרנס של צדקה, גבאי צדקה, והנה באה אצלו אלמנה אחת בשני בצורת ואמרה לו, רבינו, פרנסני. עכשיו זו תקופה קשה של בצורת, ואם אתה לא תתן לי מה לאכול, אני וכל בני נמות ברעב. אמר לה העבודה, אני נשבע לך שאין בקופה אפילו אגורה שחוקה אחת. אמרה לו אותה אלמנה, אם אין לך מה לתת לי, בסדר. אתה פטור. אבל דע לך שאין לי מה לתת לילדים שלי לאכול, ונמות כולנו.

כיון ששמע בנימין הצדיק את דבריה וראה שניכרים דברי אמת, אמר לה חכי לי. הלך וטרח ונתן לה משלו, והחיה אותה. ומספרת הגמרא שלאחר זמן הגיע זמנו של בנימין הצדיק למות, והיה צריך מלאך המוות כבר ללכת וליטול את נשמתו ממנו. אמרו בשמים, רבונו של עולם, זה שהחיה אלמנה ובניה, ימות? והוסיפו לו עשרים ושתים שנה.

הוא מה שאומר כאן הזהר הקדוש, אם אתה טורח ונותן משלך לעניים ולנצרכים, 'קודשא בריך הוא אשלים לנפשיה ויהיב ליה חיים יתיר'. אפילו אם כבר נגמר זמנו של האדם והוא צריך להסתלק מן העולם, יתן לו הקב"ה עוד שנות חיים ויאריך את ימיו בטוב ובנעימים.

ולקרוא לו הוא לא יכול, שהרי עומד בין הנטילה לאכילה. מיהר החפץ חיים, בירך, אכל כזית פת ובירך ברכת המזון, ורץ מהר לרדוף אחרי הפועל לשלם לו.

הלך החפץ חיים ובמשך כמה שעות חיפש את אותו פועל בשכונה של העניים, על מנת שיוכל לשלם לו. אחר היה אומר, טוב מאד שהלך הפועל, ברוך שפטרנו... רק שלא יחזור. אבל החפץ חיים רץ אחריו כדי לשלם לו, עד שמצא אותו. אמר לו הפועל, בשביל מה רצת והתאמצת כל כך, הרי זה לא סכום גדול ואני מחלתי. אבל אמר לו החפץ חיים, בוא וראה מה שאומר הזהר הקדוש, לא תלין פעולת שכיר, תא חזי מאן דנטיל למסכנא, מי שלוקח את הכסף הזה שצריך להגיע לעני ולא נותן לו אותו, כאילו נטיל נפשיה ואנשי ביתיה, הוא נחשב כאילו הרג את העני הזה ואת כל המשפחה שלו. העני מגיע לבית שלו ואומרים לו אנשי הבית, הרי עבדת כל היום, ומה הבאת לנו לאכול?! והעני אומר, הבאתי לכם שיק דחוי... הוא אזער נפשיהו, יושבים העני וכל המשפחה שלו בצער ותוהו, קודשא בריך הוא אזעיר יומיה ואזעיר נפשיה מהאי עלמא, זה מדה כנגד מידה, וכיון שאתה צערת אותם, כך חלילה יעשה לך גם.

עצה נפלאה לימים נוראים

יש ספר שנקרא 'לקט יושר', שנתחבר על ידי גאון קדמון מזמן רבותינו הראשונים, לפני כשש מאות שנה. הוא מביא שם (דף קכ"ב) עצה נפלאה מאד מאחד מגדולי רבותינו בעל התרומת הדשן, שהיה אומר תמיד לפני כל ראש השנה איך אפשר לטכס עצה ותחבולה לצאת זכאי במשפט. הרי אנחנו יודעים מה שלמדו אותנו רבותינו (פסיקתא דרב כהנא פכ"ח) שתפילה וצדקה ותשובה מעבירין את רוע הגזירה, ואלו הם הדרכים המקובלות בידינו לצאת זכאים בדין.

אבל, אמר התרומת הדשן, כשנתבונן בענין הזה של הצדקה שבכוחה להעביר את רוע הגזירה, נבין דבר נפלא למה היא כל כך מסוגלת להעביר את הגזירה ולבטל כל גזירה קשה. שהרי, יש לנו כלל (משלי יט, יז) 'מלוה ה' - חונן דל'. מי שנותן צדקה לעני, יש לו גדר של מלווה להקב"ה, וכאלו נתן הלוואה להקב"ה, ונאמן הקב"ה שיפרע לו את ההלוואה ויחזיר לו אותה בשלימות. ואם כן הוא שכביכול כשאדם הולך ונותן צדקה לעני יש להקב"ה גדר של לווה מאותו אחד, הלא יש לנו הלכה בהלכות דיינים, כמו שכתוב בגמרא בסנהדרין (לא:), שאם יש תובע ונתבע, והתובע רוצה ללכת לבית דין אחד והנתבע רוצה ללכת לבית דין אחר, אם התובע הוא שהלווה את הכסף - הוא זכאי בבחירה לאיזה בית דין ללכת. מדוע? - מפני ש'עבד לווה לאיש מלווה'. היות ואותו אחד קיבל ממך את ההלוואה, הרי יש לו גדר של עבד, ואתה יכול לדרוש ללכת לבית דין שאתה רוצה בו.

אומר התרומת הדשן, נמצינו למדים שמי שנתן הלוואה, זכותו ללכת לאיזה בית דין שהוא בוחר. ובכן, אם אדם נותן צדקה, הרי כמו שאמרנו יש לו גדר שהוא הלווה להקב"ה, והוא המלווה, ואם כן הוא יכול לבוא להקב"ה ולומר לו, רבנו של עולם, אני מבקש ממך שתבוא איתי לבית דין מסויים. איזה בית דין? - עמוד מכסא דין ושב על כסא רחמים. בוא אתי לבית דין של רחמים.

זה מה שאמרו רבותינו שהצדקה מעבירה את רוע הגזירה, כי כאשר נתת צדקה יש לך את פתחון הפה הזה לבקש מהקב"ה שישב על כסא רחמים. ולכן כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד), שנהגו ישראל להרבות במצוות הצדקה בימים האלו של אלול ועשרת ימי תשובה, כי זה עיקר המגמה שלנו בימים אלו, ליכות להנהגת הרחמים מאת הקב"ה, ואין כמו הצדקה להביא לנו את מדת הרחמים.

וכך זה בכל הנושאים של בין אדם לחבירו, אם אדם מרחם על הבריות, מרחמים עליו מן השמים ואז באמת במדה כנגד מדה אדם זוכה שהקב"ה ידון אותו בחסד וברחמים. וזה נכון הן בנתינת צדקה, והן במצוה היקרה הזו של 'ביומו תתן שכרו', אשר אבותינו ורבותינו נזהרו בה עד הקצה האחרון.

ההשתתפות בצער הזולת

זה מה שמוטל עלינו להתחזק בימים אלו, ימי ההכנה ליום הדין. אם אדם מקפיד על המצוות של בין אדם לחבירו ומרחם על הבריות, אז יש לו תקווה שינהגו עמו במדה כנגד מדה. ואיך מגיעים לזה? על ידי התבוננות ושימת לב לצער הזולת ולכבודו.

הגר"א כותב באגרת שלו, שזה הוא עיקר התורה. כשאדם מגיע לעולם העליון שואלים אותו סדרה של שאלות, ואחת השאלות היא 'האם היית נושא בעול אם חבירך'. כשאתה רואה איזה חבר ששרוי בצער, לא די בכך שתפטיר לו 'יהיה בסדר', אלא באמת אתה צריך להיות שותף בצער שלו, באופן שהוא גם ירגיש שאתה משתתף בצער שלו.

כשאחד בא לבקר חולה, מה הוא עושה? נהיה חצי רופא... הוא יושב רגל על רגל, צועק על זה ומתווכח עם זה, ואחרי זמן אומר: 'רגע, אני כבר נמצא פה שעתיים ועוד לא הכינו לי כוס תה, בבקשה תביאו לי'. אבל בגמרא (נדריים מ' א') מתבאר שכשאחד הולך לבקר חולה עליו לעזור לחולה גם במה שהוא צריך עזרה, כגון אם הוא לא יודע למי לפנות או צריך עזרה להשיג איזה רפואה, וגם הוא צריך שיחלה עצמו עליו (כאומרם בברכות י"ב ב'). המבקר את החולה צריך שיהיה אכפת לו מהחולה, עד שירגיש כאילו הוא בעצמו חולה, ולא כמו אלו שכשבאים לבקר את החולה ורואים אותו מתפתל ביסוריו אומרים לו 'אין דבר, תתגבר'.. את זה תגיד אם אתה חלילה תהיה חולה! אתה צריך להרגיש את החבר שלך, ולהשתתף אתו בחוליי.

ג. רבי זלמן בהר"ן זצ"ל, היה מגדולי הגאונים הצדיקים בירושלים, והיה מיוחד מאד בקיום המצוות שלו, שלא היה עושה אותם כמצוות אנשים מלומדה, אלא היה עושה אותם תמיד בהתבוננות ובדעת, עם כל הלב. והיה רבי זלמן לוקח לו זמנים מיוחדים שבהם היה בא לבקר את החולה. מתי? - אחרי חצות לילה. ולכאורה, אחר חצות לילה, מה יש לך לבוא לבקר? כולם ישנים. אבל באמת הרי זה לא כך. לא כולם ישנים. הרי מי שחולה הולך לישון מוקדם. וכבר בשקיעת חמה, ביש או בשבע הולך לישון. וכמה יכול לישון? - שש שעות, שבע שעות, ואז הוא קם. ויש חולים שבלאו הכי השינה שלהם היא טרופה. ישנים קצת, קמים, ושוב ישנים וכיוצא בזה.

השעה שתים שלוש בלילה, והחולה שוכב לבדו במיטה בחשכת הלילה והאפלה, והוא רואה כל מיני צללים ושומע כל מיני קולות ונכנסים בלבו פחדים. ואז בהיותו לבדו הוא מתחיל לחשוב, מה יהיה אתי? האם אחיה? ומה זה הצל הזה שאני רואה שם, והרעש הזה שאני שומע, וכבר אני שומע שמצחצחים פה סכין.. ואת מלאך המוות אני רואה.. אוי ואבוי לי שהוא כבר הגיע.. והלא אפילו עוד לא הספקתי להכין ויזה... וכך הוא יושב וכל כולו פחד וחלחלה ודואג עד שבא הבוקר, וכבר יכול למות שלש פעמים רק מרוב הפחד שלו..

סיפרו על המהרי"ל דיסקין זצ"ל שפעם הגיע לבקר חולה כאן בירושלים, וכיון שנכנס אצל החולה אמר החולה לאנשי הבית, תפקחו עין על הרב, ותראו להשיגח על בריאותו. למה? כי איך שנכנס המהרי"ל דיסקין היה ניכר עליו איך שכואב לו המצב של החולה עד שגם הוא נהיה ממש כחולה.

כך זה כשבן אדם באמת כואב לו המצב של השני והוא משתתף בצערו. סיפרו על רבי אריה לוי שפעם כאבה לאשתו הרגל והוא הלך איתה ביחד לרופא. לא כמונו שאנחנו צדיקים ואומרים לה, אנחנו עסוקים, אסור לבזבז את הזמן, ותלכי לבד... הוא הלך יחד עימה לרופא, נכנס איתה אליו ביחד ואמר לו, 'אדוני הרופא, הרגל של אשתי כואבת לנו'. הוא לא אמר שהרגל של אשתי כואבת לה, אלא הרגל שלה כואבת לנו. מפני שרבי אריה לוי הרגיש ממש את הכאב של אשתו, ולא אמר זאת כמליצה בעלמא.

באמת זו דרגה גדולה להרגיש באופן ממשי את הכאב ואת הצער של הזולת, אבל עלינו לשאוף לזה ולהשתדל לכל הפחות להרגיש כמה שאנחנו כן יכולים להרגיש. הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל שהיה רב בפוזנא שהיתה עיר ואם בישראל, היתה לו קביעות ללכת פעם בשבוע אל בית החולים שם ולבקר את החולים. היה נכנס אצל חולה אחד ודורש בשלומו, הולך לחולה אחר ומברר על מצבו, וכך היה עובר אצל כל החולים. למה? כי כשחולה רואה את גדול הדור הרב הנערץ של העיר מגיע לבקר אותו, וכשהוא שומע את הברכה מפי הרב, הרי זו בשבילו כבר יותר מחצי רפואה. ואם לפעמים לרוב טרדותיו וצרכי העיר המרובים שהשתרגו על רבי עקיבא איגר הוא לא יכל להגיע, לא היה אומר 'אונס רחמנא פטריה', אלא היה שוכר בכסף מלא שליח מיוחד שילך לבקר בשמו את החולים וידרוש בשלומם, ואחרי זה ישוב ויגיד לו מה שלומם.

הוא שפותחת הפרשה ואומרת 'ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים', זה חודש אלול. על מה יבכה האדם?! על הדברים האלו יבכה ויראה איך לתקן את עצמו. אמרו רבותינו (בבא מציעא ל:), לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו את דבריהם על דין תורה. לא כתוב כאן שהיו רוצחים או גזלנים, אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה. מה הבעיה בזה? הבעיה

ואז, בשעה הזו בדיוק, היה בא רבי זלמן בהר"ן לבקר. היה בא ודופק בדלת, פותח אותה ונכנס, מדליק את הנר ומכין כוס תה לחולה, מדבר אתו מעודד אותו ומעלה חיוך על שפתיו, ממש כמלאך שלוח מאת ה' להושיע.

מי מגיע בשעות האלה לבקר את החולה? כל האנשים שבאים לבקר מגיעים במהלך היום, אבל בלילה?! הם ישנים. הם לא עובדים שעות נוספות... אבל מי שבאמת משתתף בצער הזולת ומרגיש אתו את הכאב, יקיים את מצות ביקור חולים עם לב ועם דעת.

היא שהם לא רצו לוותר כלום לחבריהם, ועל קוצו של יו"ד היו מריבים זה עם זה. וכשאדם הולך במידה הזו של 'יקוב הדין את ההר', אזי גם אתו הולכים באותה הנהגה ולא מוותרים לו על דבר, ולכן חרבה ירושלים. וכמו שכתב רבינו הפץ חיים זצ"ל בספר שמירת הלשון (שער הזכירה פ"ב עש"ב). אבל אם אדם מוותר לחבירו ומעביר על מדותיו, גם בשמים אומרים 'כפועל אדם ישולם לו' (איוב ל"ד י"א), ואפילו שלא מגיע לו לפי הדין, נעביר על זה ונתן לו לפנים משורת הדין.

כשאנחנו רוצים שהקב"ה ינהג אתנו במדת הרחמים אנחנו צריכים בעצמנו ללכת בקו הזה של מידת הרחמים. אדם שבחודש הזה יקח על עצמו להשתפר בענינים האלו של בין אדם לחבירו, אשר כמו שהזכרנו קודם לא די כמה שאדם מבטיח אלא הוא צריך באמת גם להראות שהוא באמת עושה משהו כדי לתקן את דרכיו ולהשתפר, אם הוא יקח על עצמו שלא לדבר בסגנון עוקצני אלא בשפה יותר נעימה לסובבים אותו ובחיוך ובמאור פנים, הרי זו היא הכנה ראויה לימים הנוראים, וה' יהיה בעזרנו. ונזכה כולנו לשנה טובה ומבורכת וכתובה וחתימה טובה אמן.

חידושי תורה פרשת כי תצא

א. בענין מצות שילוח הקן ומלך המשיח

דברים (כ"ב ו'): "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ, או על הארץ אפרוחים או ביצים, והאם רובצת וגו' שלח תשלח את האם" וגו'.

ושם במדרש דברים רבה (פ"ו ס"ז): "מהו שלח תשלח את האם, אם קיימת מצוה זו את ממחר לבוא מלך המשיח, שכתוב בו שילוח מנין שנאמר (ישעיה ל"ב) משלחי רגל השור והחמור".

ושייכות משיח למצוה זו דייקא, יש לי לומר בס"ד דיובן עם מה שמצאתי בס"ד מאמרם ז"ל בספר אוצר המדרשים (סדר גן עדן דף פ"ה): "ההיכל הפנימי אשר המשיח בו הוא הנקרא קן ציפור, והמשיח יוצא משם, וכל הצדיקים יוצאים עמו ומתלבש בכגדי נקם העתידין לו לישועתן של ישראל ונכנסין כלם עמו עם האבות" וכו' ודוק.

ובן בספר הזהר הקדוש ח"ב (ד"ה ע"א): "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ, או על הארץ אפרוחים או ביצים, והאם רובצת וגו' שלח תשלח את האם וגו', האי קרא אוקימנא ליה ואיהו חד מפקודי אורייתא גניזין וכו'".

תא חזי בגנתא דעדן דלתתא אית אתר חד גניז וטמיר דלא אתידע, ואיהו מרקמא בכמה גוונין וביה גניזין אלף היכלין דכסופין, ולית מאן דעייל בהו, בר **משיח** דאיהו קאים תדיר בגנתא דעדן, וכל גנתא מסחרא ברתיכין סגיאין דצדיקיא. ומשיח קאים עלייהו ועל כמה חילין ומשיריין דנשמתיין דצדיקיא תמן, ובראשי ירחי ובזמני ובשכתי משיח עאל בההוא אתר לאשתעשעא בכל אינון היכלין.

לגו לגו מכל אינון היכלין אית אתר אחרא טמיר וגניז דלא אתידע כלל, ואקרי עדן, ולית מאן דיכיל למנדע ביה. **ומשיח** אגניז (ס"א אתגלי) לבר סחרניה דההוא אתר עד דאתגלי ליה חד אתר דאקרי קן צפור, ואיהו אתר דכריז עליה ההוא צפור דאתער בגנתא דעדן בכל יומא. ובההוא אתר רקמן דיוקנין דכל שאר עמין דאתכנשו עלייהו דישראל לאבאשא לון.

עאל בההוא אתר זקיף עינוי, וחזי אבהן דעאלין בחרבן בית אלהא, עד דחמי לרחל דדמעהא באנפהא וקודשא בריך הוא מנחם לה, ולא צביאת לקבלא תנחומין כמה דאת אמר מאנה להנחם על בניה, כדן משיח ארים קליה ובכי ואזדעזע כל גנתא דעדן וכל אינון צדיקיא דתמן געו ובכו עמיה. געי ובכי זמנא תניינא ואזדעזע ההוא רקיע דעל גבי גנתא אלף וחמש מאה רבוא משריין עלאין עד דמטי לגו כרסייא עלאה.

כדין קודשא בריך הוא רמזי לההוא **צפרא ועאל לההוא קן דילה ויתבא לגבי משיח**, וקרי מה דקרי ואתער מה דאתער. עד דמגו כרסייא קדישא אתקרי תלת זמנין ההוא קן צפור ומשיח וכלא סלקין לעילא ואומי לון קודשא בריך הוא לאעברא מלכו חייבא מן עלמא על ידא דמשיח ולנקמא נקמין דישראל. וכל אינון טבוון דזמין קודשא בריך הוא למעבד לעמיה. ותב ההוא קן

צפור ומשיח לדוכתיה. ותב משיח ואתגניז גו ההוא אתר כמלקדמיז". עד כאן נפלאות דברי הזהר הקדוש.

והשתא דאתינן להכי היינו אומרם ז"ל במדרש דברים רבה "אם קיימת מצוה זו [דשילוח הקן] את ממחר לבוא מלך המשיח", דוק והבן.

ב. בענין שילוח הקן מעל גבי האילן

תש"נ.

דברים (כ"ב ו'): "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים: שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים".

ואמרו רז"ל במדרש תנחומא (שם ס"ב): "מעשה באחד שעלה לראש האילן לקיים מצות שלוח הקן ונפל ומת, לפי שנאמר כי יקרא קן צפור לפניך בדרך, לא שתראה אותן בראש האילנות ותעלה אחריה".

ובל מעיין בדברות רבותינו הללו משתומם הרבה, שהרי ולכאורה הדברים תמוהים מאד, שהרי המקרא צווח ואומר כי יקרא קן צפור בדרך **בכל עץ** או על הארץ וכו', ומאי האי דקאמר המדרש "לא שתראה אותן בראש האילנות ותעלה אחריה". והוא פלא.

וראיתי לגאון רבי יעקב שור ז"ל בספר משנת יעקב, חלק בעי חיי (פרשת כי תצא דף ק"ד) שאחר שהביא דברי מדרש תנחומא דלעיל: "יקרא קן צפור לפניך בדרך, לא שתראה אותן בראש האילנות" סיים וכתב: "ודבר זה תמוה מאד דבכל מקום שיראה חייב לשלח בין בארץ בין באילן בין בבכורות כמבואר בסוגיא דחולין (דף קל"ט) ובשלחן ערוך יו"ד (סימן רצ"ב) וצ"ע"ג" עכ"ל.

ותמהני שהעיקר היה לו להקשות מפסוק ומקרא מלא כאן בפרשת שילוח הקן "כי יקרא קן צפור בדרך **בכל עץ** או על הארץ" וכו', וכנ"ל וצ"ע.

ובזאת מצאתי גם להרה"ג רבי יעקב בוימן ז"ל בספרו היקר תנופת הזהב (סימן תכ"ג) שאחר שהביא דברי המדרש תנחומא כתב: "והדבר תמוה כי כתוב בתורה כי יקרא קן צפור לפניך בדרך על העצים או על הארץ, הרי מפורש שגם על האילנות יש מצוה, ועוד מה הוכחה היא מ"בדרך" למעט בראש האילנות, ומתיבת "הארץ" יש למעט אילנות, אבל הכא כתוב על הארץ שהוא אילן, ולחלק בין באמצע האילן לראש האילן זה דוחק". [והרב הנ"ל היה תלמיד הגאון אבני נזר ז"ל ומביאו ומזכירו בספרו בכמה מקומות עיין שם דף רכ"א, ודף שני"ט, ודף שע"א].

ועבשיו מצאתי בספר היקר שיח השדה (קונטרס הילקוטים ס"ס י') שאחר שהביא דברי מדרש תנחומא דלעיל כתב: "והא דכתיב "על העץ" היינו בעץ נמוך, וצריך לומר דאסמכתא היא, דבעץ של סכנה פשיטא דפטור" עכ"ל.

ורשמתי למזכרת מה שמצאתי לפי שעה בדברי רבותינו בזה, ויש עוד להתיישב בפתגמא דנא בעזה"י.

ג. בענין טעם מצות שילוח הקן

תש"נ.

דברים (כ"ב ז): "שלח תשלח את האם, ואת הבנים תקח לך, למען ייטב לך והארכת ימים". וכתב רבינו בחיי ז"ל שם: "שלח תשלח את האם, טעם המצוה ללמדנו על מדת הרחמנות, ושנתרחק מן האכזריות שהיא תכונה רעה בנפש, וכענין שאסרה תורה (ויקרא כ"ב) לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, וכענין שנצטוינו בתורה שבעל פה דרך רחמנות לא דרך אכזריות בשחיטה בצואר ולא מן העורף, והוא דעת הרב בספר המורה, וכבר הזכרתיו למעלה".

ו**שורש** הדברים נמצא במאמר רו"ל במדרש דברים רבה (פ"ו ס"א): "למה התינוק נימול לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו, וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה, מנין שנאמר (ויקרא כ"ב) ומיום השמיני והלאה וגו' ולא עוד אלא שאמר הקב"ה (שם) אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה, כך נתמלא רחמים על העופות, מנין שנאמר כי יקרא קן צפור לפניך" וגו'. ודוק היטב.

וה**אידינא** שנת שנת נדפס ובה לידי ספר משנת יעקב מהגאון המובהק רבי יעקב שור ז"ל וראיתי לו שם, חלק בעי חיי (דף קי"ג) שכה כתב: "מה שכתב רבינו בחיי בטעם שילוח הקן ואיסור אותו ואת בנו וכן כתב הרמב"ם בספר המורה עיין מה שכתבתי בזה בארוכה בספרי מאיר עיני חכמים (ערך רבי אלעזר בן ערך) עיין שם.

ו**ראיתי** בספר הזהר הקדוש ח"ג (דצ"ב ע"א): "ושור או שה אותו ואת בנו. אמר רבי יוסי וכו', לא תשחטו ביום אחד. אמר רבי יהודה מאי טעמא, אי תימא משום עגמת נפש דבעירא, ניכוס להאי בביתא חד ולהאי בביתא אחרא או להאי השתא ולהאי לבתא. אמר ליה רבי יוסי אית מאן דשרי ולא הכי אלא ביום אחד ממש".

וזה דבר תימה דאיך נדרוש טעמא דקרא לחדש קולא בעבור הטעם, ובפרט שבעל המאמר הוא רבי יהודה ורבי יהודה לא דריש כלל טעמא דקרא כמבואר בבא מציעא (קט"ו א) ובכמה דוכתין", עד כאן דברי הגאון רבי יעקב שור ז"ל.

ו**ראיתי** שכבר הרב המהדיר בהערותיו לביאור רבינו בחיי ז"ל הביא דברי הגאון רבי יעקב בשתיקה ולא טרח ליישב, ושם כבר העיר מדברי המדרש דלעיל עיין שם.

ו**בעניותי** יש לעמוד על כל דברי הגאון רבי יעקב שור ז"ל, חדא דמלבד שלא זכר לדברי רו"ל במדרש דברים רבה שהם ממש כדברי הרמב"ם ורבינו בחיי כנ"ל, עוד בה דלא ידעתי מאי קא קשיא ליה, דאכן למאן דדריש טעמא דקרא כן הוא ואפילו לקולא.

ומה שהוסיף לתמוה הגאון רבי יעקב שור ז"ל שרבי יהודה הרי לא דריש טעמא דקרא, ואיך אמר בזהר כן וכנ"ל, גם כאן בעניותי לא ידעתי מאי קא קשיא ליה, חדא דמי לא מצינו כזאת שנחלקו רבותינו בתלמודים ובמדרשים **בדעת אותו תנא**, וכל אחד אומר בשמו ובדעתו דבר אחר, וכמו שמצינו כזאת בתלמוד בהרבה מקומות "תרי תנאי אליבא דרבי יהודה" כההיא

דתענית (ד' א'), ויבמות (ק"א א'), ומכות (ט"ז א'), וזבחים (ל"ו ב'), וגם דברי רבי יהודה בספר הזהר ח"א (דס"ז ע"א) אינם כדברי רבי יהודה במדרש בראשית רבה (פ"ל), ועיין דוגמאות נוספות בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ס"ד ד"ה ובמדרש וד"ה וכן), ועוד שם (ס"ס קע"ט) ודוק.

ותו, וזה העיקר, מי זה תקע לכפניו **דרבי יהודה דספר הזהר**, הוא הוא התנא **רבי יהודה בר אלעאי** כי רק אז תיולד תימה בשיטתו, וברור אצלי דרבי יהודה דספר הזהר **אינו** תנא דמתניתין רבי יהודה בר אלעאי, וכאשר מצאתי בס"ד שסובר הגאון חיד"א ז"ל בהגהות נצוצי אורות על זהר ח"ג (דקפ"א ע"ב אות א') דרבי יהודה דספר הזהר **אינו** התנא רבי יהודה בר אלעאי עיין בדבריו שם.

ואני עני אומר ומוסיף בס"ד שאכן כן מוכח ומוכרח דרבי יהודה דספר הזהר **אינו** התנא רבי יהודה בר אלעאי, מדברי ספר הזהר ח"ב (דקכ"ב ע"א) דרבי יהודה שאל שאלה את רבי אלעזר ברבי שמעון ע"ש, וזה לא יתכן גבי רבי יהודה בר אלעאי כמובן.

ושם בספר הזהר (דנ"ו ע"ב) אמר לו רבי אבא לרבי יהודה שפיר קאמרת, וכן יש לי להוכיח בס"ד מדברי הזהר חדש (דנ"ט ע"א) רבי יהודה שלח לרבי אבא וכו', ובהרבה מקומות בספר הזהר מצינו "אמר רבי יהודה אמר רבי חייא", כמו בזהר ח"ב (דפ"ו ע"א), וח"ג (דקנ"ג ע"ב, ודפ"ז ע"א), וזהר חדש (דנ"ט סע"א), ועוד, וכל זה לא שייך גבי רבי יהודה בר אלעאי שיאמר שמועה משם רבי חייא וז"ב.

ועיין בספר הזהר ח"א (דקל"ה רע"ב) מבואר שלרבי יהודה היה בן בשם **חזקיה**, וזה לא נזכר כלל לא בבבלי ולא בירושלמי, כל הכרחים אלו מראים בעליל שרבי יהודה הנזכר בספר הזהר **אינו** התנא רבי יהודה בר אלעאי, וכאשר סבר הגאון חיד"א ז"ל, ובס"ד הארכתי הרבה במקומו להראות כן שרבי יהודה דהזהר אינו רבי יהודה בר אלעאי ואכמ"ל.

ובמדרומה דכל זה נעלם לרגע קט מהגאונים רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו זכירה לחיים ח"א לזהר ח"א (רע"ב ע"ב, ד"ה סע"א מדפי הספר), והגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו תקנת השבין שנקטו בפשיטות דרבי יהודה דספר הזהר הוא התנא רבי יהודה בר אלעאי, ולא הביאו דברי הגאון חיד"א ז"ל שאינו סובר כן, ובמקומו הארכתי בס"ד במאמר מיוחד על חכמי הזהר (רבי יוסי, ורבי חייא, רבי אבא וכו') אם הן הם התנאים חכמי המשנה, ולפי שעה עיין בזה בחיבורי כרם יעקב (דקע"ט ע"א וע"ב ודף ר"מ) ובחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ב (דף ס"ב), השי"ת יזכני להוציאו לאורה עם שאר חידו"ת אמן.

עוד ראיתי במשנת יעקב שם שתמה על טעמו של רבינו בחיי ז"ל שהשחיטה בצואר היא מטעם רחמנות, דצ"ע דאם כן דגים וחגבים דאינם טעונים שחיטה מאי איכא למימר ותניא בתוספתא [תרומות פ"ט ה"ן] אוכל אדם דגים וחגבים בין חיים בין מתים ואינו חושש. ע"ש.

ולא הבנתי היטב טענתו בזה, חדא דיש לומר דדגים וחגבים דזוטר וקליש חיותיהו אין לנו בהם משום צער בעלי חיים, ותו אינה טענה שכך דרכה של תורה כשאמרה דבר, על הרוב דברה, ואף שיש יוצאים מן הכלל ואינם בטעמו של דבר, ולא נתנה התורה דבריה לשיעורין, כמו

שכתב כיוצא בזה בספר החינוך (מצוה ס', ומצוה ק"ס, ומצוה קפ"ז, ומצוה ער"ב), והארכתי למאד בזה בחיבורי נר יהודה (סימן ט"ו) עיין שם וצרף לכאן.

ובגוף הענין דשחיטה בצואר היא משום רחמנות על הבהמה ומהלכות צער בעלי חיים נגעו בה וכו' בס"ד כבר הארכתי בזה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (סימן כ"ה דרי"ג ע"א) עיין שם בארוכה וצרף לכאן, ועיין גם לגאון רבי אליהו קלצקין ז"ל בספרו שו"ת אמרי שפר (סימן ל"ג אות ר') ועוד.

והשתא דאתינן להכי נתיישבו היטב תמיהות הגאון רבי יעקב שור ז"ל, ונתחווירו כל דברות רבותינו בספר הזהר הקדוש ודברות הראשונים כמלאכים ז"ל, ודוק היטב.

ד. בענין סקילת נערה המאורסה שזינתה בפתח בית אביה

טבת תשנ"ב.

דברים (כ"ב י"ג): "כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה וגו', ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים וגו', ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנערה, והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה, כי נבלה עשתה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך".

ושם דברים (י"ז ב'): "כי ימצא בקרבך באחד שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה' אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם וגו' והוצאת את האיש או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך וגו' וסקלתם באבנים ומתו".

ובמסכת כתובות (מ"ה ב'): "תנו רבנן נערה המאורסה שזינתה סוקלין אותה על פתח בית אביה, אין לה פתח בית האב סוקלין אותה על פתח שער העיר ההיא, וכו', כיוצא בדבר אתה אומר העובד עבודה זרה סוקלין אותו על שער שעבד בו וכו', מנא הני מילי דתנו רבנן שעריך זה שער שעבד בו אתה אומר שער שעבד בו או אינו אלא שער שנידון בו נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו וכו', אשכחן עבודת כוכבים נערה המאורסה מנא לן א"ר אבהו גמר פתח מפתח ופתח משער ושער משעריך".

ופירש רש"י ז"ל: "גמר פתח מפתח ושער משער ושער משעריך אסמכתא דרבנן בעלמא, כתיב הכא אל פתח בית אביה וכתיב במשכן מסך פתח החצר, מה פתח האמור במשכן שער עמו אף פתח האמור כאן שער עמו, והדר גמר האי שער משעריך האמור בעבודה זרה".

ויש לי להבין דברות רש"י ז"ל, חדא מנין דהאי דרשה אסמכתא בעלמא היא, ולפי פשוטו היא דרשה גמורה, ועיין בהגהות הרש"י ז"ל, ולענ"ד אין דבריו מספיקין ויש לעמוד על דבריו.

ותו דפשט לשון התלמוד מורה דלמדין פתח מפתח והדר פתח משער והדר שער משעריך, ואילו לפי פירוש רש"י ז"ל כך התלמוד היה צריך לומר גמר פתח מפתח ושער.

ועוד יש להבין לפי פירוש רש"י ז"ל, דמאי שאטייה דילפינן ממסך פתח החצר, ומה ענין מיתה נזכר שם, ועיין.

ואם היתה רשות נתונה היינו מפרשים דיליף מקרא דיהושע (ח' כ"ט): "ואת מלך עי תלה על העץ עד עת ערב וכבוא השמש צוה יהושע ויורידו את נבלתו מן העץ וישליכו אותה אל פתח שער העיר", ששם מיירי במיתה והוי מענין לענין באותו ענין. ולומר דמיקרי מדברי קבלה ולא עבדינן גזרה שוה כזו ליתא וכמבואר בארוכה בשו"ת נר למאור, ונתבאר במקומו, ובפרט דלרש"י הלא אסמכתא בעלמא היא].

ולבאורה נראה דרש"י ז"ל היה מוכרח לומר דהיא אסמכתא כיון דלפי דרכו למדים מן המשכן ומשם אין שום שייכות למיתה לכך הקדים ואמר דאסמכתא בעלמא היא. ומה שפירש רש"י דלמדין פתח מפתח ושער שעמו, נראה שהיה מוכרח לפרש כן כי גם בסמוך (מ"ו רע"א) פירש כן גבי יסרו מיסרו, ולא רצה לשנות בלימודים בין דרשה ראשונה לשניה.

אלא דעדיין אינו מספיק דגם בדרשה דלקמן דויסרו מויסרו, פירוש רש"י ז"ל צ"ע, למה הוזקק לפרש כן ולא פירש כפשטו, שהרי בפשיטות יש לפרש מויסרו דמוציא שם רע מויסרו דבן סורר ומורה, וויסרו דבן סורר ומורה מבן דכתוב עמו "אם בן", והוא בן למדנו מוהיה אם בן הכות הרשע, ואכן כך רש"י ז"ל עצמו פירש בסנהדרין (ע"א ב'), ומצאתי בחידושי מהר"ם שיף שם שעל זאת העיר ע"ש, וכל הענין צריך עוד עיון ולימוד רב.

ה. בענין אונס

דברים (כ"ב כ"ח): "כי ימצא איש נערה בתולה אשר לא אורשה, ותפשה ושכב עמה ונמצאו: ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף, ולו תהיה לאשה תחת אשר עינה לא יוכל שלחה כל ימיו".

והנה באונס שלא כדרכה, מצינו כמה שיטות בדברות רבותינו נ"ע, שיטת רש"י ז"ל (כתובות ל' א') דבשלא כדרכה ובהעראה אין דין אונס, ועיין תוספות יבמות (נ"ט א') ושיטה מקובצת כתובות שם.

ושיטת התוספות שם שגם שלא כדרכה ובהעראה יש דין אונס, וכן הוא בתוספות יבמות שם, ושיטת הראב"ד בהשגות על הרמב"ם (הלכות נערה בתולה פ"א ה"ח) וכן שיטת רמ"ך בהגהותיו על הרמב"ם, והרשב"א בחידושיו כתובות (מ' ב') והאר"ך, ועוד שאר ראשונים ז"ל, ועיין שיטה מקובצת שם.

והרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול (הלכות נערה בתולה פ"א ה"ח) כתב: "אין האונס או המפתח חייב בקנס, עד שיבוא עליה כדרכה, ובעדים ואינו צריך התראה".

ובתב עלה רבינו הגדול בעל פרי חדש ז"ל בספרו מים חיים שם: "אף על פי שהתוספות ביבמות (נ"ט א') וסנהדרין (ע"ג ב') כתבו בשם יש מפרשים דלענין קנס לא איתרבי העראה כגמר

ביאה, הנה מדסתם הרמב"ם משמע ודאי דסגי הכא נמי בהעראה, וכן משמע בירושלמי כתובות וכמו שכתבו התוספות שם" עכ"ל.

ולפי זה שיטת רבינו הרמב"ם ז"ל חלוקה משאר המפרשים דאונס שלא כדרכה פטור ואונס בהעראה חייב.

ואולי יש לומר איפולגו רבותינו ע"ה בגדר דין דקרא, דרש"י ז"ל סבר דאחר דרחמנא אפקה בלישנא נערה "בתולה", חזינן דבכתולים תליא מילתא ועל דא קפיד קרא, ולכן בהעראה ושלא כדרכה שאין השרת בתולים לא נאמרה פרשת אונס, ועיין חידושי הרשב"א כתובות (מ) ב), והר"ן שם.

ורבנן בעלי התוספות ז"ל סוברים דהכל תלוי בדין "ושכב" עמה, וכל שמיקרי ביאה [דהיינו ושכב] אף שלא כדרכה וכן בהעראה, יש דין אונס וחיוב קנס, והא דאמר קרא "בתולה" הוא תנאי בדבר, דבעינן שתהיה בתולה לשיהיה חיוב אונס, אבל אין בזה שום הלכה דבעינן השרת בתולים כשיטת רש"י ז"ל.

ולהרמב"ם ז"ל הכל תליא בדין "כדרכה", ולכן אונס בהעראה נמי יש קנס, אבל שלא כדרכה אין דין קנס, כי אחר דאמר קרא "ושכב" וסתם שכיבה יש לומר היינו כדרכה וכאמרם ז"ל בבראשית רבה (פ"פ ס"ד): "וישכב עמה כדרכה, ויענה שלא כדרכה", והובא בפירוש רש"י בראשית (ל"ד ב) ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל שם, ולכן בהעראה דמיקרי כדרכה נמי יש קנס, אבל שלא כדרכה אין דין קנס, ואף דאיתרבי דשני משכבות יש באשה (סנהדרין נ"ד א') היינו בעלמא, אבל כאן דקאמר רחמנא נמי "בתולה" בעינן שכיבה כדרכה שיש לה יחס לבתוליה, ומעיין ודומה להיא דיבמות (פ"ג ב) אנדרגיננס אף על גב דאית ביה שני משכבות את זכר כתיב ע"ש. [והרשב"א בכתובות (מ' ב) האריך לחלוק ואדרבה טען דסתם שכיבה הכל בכלל עש"ב].

ודע דמה שכתב רבינו הפרי חדש ז"ל דלרמב"ם בהעראה נמי יש קנס ותורת אונס, מצאתי בזה חולקים, כי ראיתי לגאון מבי"ט ז"ל בספרו קרית ספר על הרמב"ם שם שאחר שהביא לשון הרמב"ם "אין האונס או המפתה חייב קנס עד שיבוא עליה כדרכה" פירש הדברים: "משום דקנס לא מתחייב אלא משום גמר ביאה, שהוא מוציא בתוליה, ובשלא כדרכה דליכא בתולים לא חייב", ומינה נמי להעראה דאין בה השרת בתולים שיהיה פטור אליבא דהרמב"ם הרי דאינו סובר כפרי חדש, ולפי זה רש"י והרמב"ם שיטה אחת להם ודוק.

ו. בענין מלקות בית דין

א. בענין מלקות ברצועה של פרה

דברים (כ"ה ב): "והיה אם בן הכות הרשע, והפילו השופט והכהו לפניו, כדי רשתו במספר, ארבעים יכנו לא יוסיף, פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה, ונקלה אחיך לעיניך, לא תחסום שור בדישו".

ובמסכת מכות (כ"ב ב) תנן: "כיצד מלקין אותו כופה שתי ידיו וכו', חזן הכנסת עומד עליו ורצועה בידו של עגל כפולה וכו', ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה" וכו'. ובתלמוד שם (כ"ג א'): "מנין לרצועה שהיא של עגל דכתיב ארבעים יכנו וסמך ליה לא תחסום שור בדישו וכו', תנא שתי רצועות של חמור כדדריש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא, ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וכו', אמר הקב"ה יבוא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו", וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות סנהדרין (פט"ז ה"ח) ועיין בפירושו רבינו בחיי ז"ל לתורה שם.

וראיתי בספר החינוך (מצוה רל"ו) שכתב: "ונוהגת מצוה זו [שלא ירגל וירכל] בכל מקום ובכל זמן, והעובר עליה ורגל על לשונו עובר על לאו והוא כעובר על מצות מלך, ואין בו מלקות לפי שהוא לאו שאין בו מעשה, וכמה שלוחים למקום להלקות מלבד רצועה של עגל. ושל פרות".

ובוונת דבריו ז"ל ברורה דאף דליכא בלאו דרכילות מלקות, מכל מקום עונשים אחרים להענישו איכא בי שמיא.

אלא שיש להרגיש במה שכתב: "מלבד רצועה של עגל ושל פרות" איני מבין, דבמלקות של תורה רצועה של **עגל** ושל **חמור** היו מלקין, ולא ברצועה של **פרה**, וגם לא הזכיר כלל ענין רצועה של חמור, ועיין. [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן צ"ו) ודוק היטב].

ואחרי זמן מצאתי עוד בספר החינוך (מצוה של"ח) שכתב: "עבר על לאו זה [שלא להונות בדברים] אין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה, וכמה מלקיות [ר"ל יסורים ועונשים] מבלי רצועה של **עגל** ביד הארון המצווה על זה יתעלה ויתברך" עכ"ל.

הרי שכאן בעל החינוך ז"ל נקט רק רצועה של **עגל** ולא הזכיר רצועה של **פרות**, אלא דמצד אחר יש להרגיש כאן שלא הזכיר שם גם לרצועה של **חמור**, וכדאמרו במסכת מכות (שם), [ועיין עוד בספר החינוך (סוף מצוה ל"ח, ומצוה ר"מ) עיין שם].

וביוצא בזה ממש יש להרגיש שרבותינו רבי יהודה החסיד ז"ל בטעמי מסורת המקרא, ובפירוש בעל הרוקח ז"ל ובעל הטורים ז"ל דברים (שם), שגם הם רק זכרו רצועת העגל ולא החמור ועיין.

עוד דע שראיתי לרב המאירי ז"ל כתובות (ל' א) שכה כתב: "לעולם יזהר אדם מן העבירות, ואל יקל ראש להיות בטוח בעשייתם, אם מצד שאין שם עדים, אם מצד שאין בית המקדש קיים וכלו סנהדרין ועונש בית דין בטל, שמכל מקום דין שמים במקומו עומד, הוא עד הוא דין הוא בעל דין, וכמה דובים יש למקום" עכ"ל.

ועל סיום דברי הרב המאירי ז"ל שכתב וכמה "דובים" יש למקום, כתב הרב המהדיר שם (אות ד): "דובים, אולי צריך לומר דרכים" עכ"ל.

אבל לא ירד לדעת הרב המאירי ז"ל שמליצתו מיוסדת על פי התלמוד תענית (י"ח ב'): "כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא, אמר להם אם מעמו של חנניה מישאל

ועזריה אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי, כדרך שהציל את חנניה מישראל ועזריה מיד נבוכדנצר. אמרו לו חנניה מישראל ועזריה צדיקים גמורים היו וראויין היו ליעשות להם נס, ונבוכדנצר מלך הגוץ היה וראוי ליעשות נס על ידו, ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו, ואנו נתחייבנו כליה למקום, ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש לו למקום, והרבה **דובים** ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגים אותנו, אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך וכו' ע"ש. וז"ב.

וביוצא בזה מצאתי לרב המאירי בבא בתרא (ט' א'): "צריך אדם להעיר את עצמו על הצדקה, ושלא יקשה בעיניו על חסרון ממונו, ויזכור שבזמן שבית המקדש קיים היה נותן שקלו ומתכפר לו, עכשיו הצדקה עומדת לו במקומו, ויתבונן שכל אדם מעותד לנכות ממונו למסים ולתשחורות, ואחר שכן ראוי לו ליתן חלקו למי שגמלו כל טובו בשמחה ובטוב לבב, שאם יחסר ממונו לכבודו, אף הוא בידו להשלימו, ואם אינו משתדל אלא להרבות ממונו, כמה **דובים** יש למקום" עכ"ל. ויובן עם מה שכתבנו בס"ד.

ב. בענין חזן הכנסת מלקה מלקות בית דין

דברים (כ"ה ב'): "והיה אם בן הכות הרשע, והפילו השופט והכהו לפניו, כדי רשעתו במספר, ארבעים יכנו לא יוסיף", וגו'.

ו**תנן** במסכת מכות (כ"ב ב'): "כיצד מלקין אותו כופה שתי ידיו על העמוד הילך והילך, וחזן הכנסת אוחז בבגדיו אם נקרעו נקרעו, ואם נפרמו נפרמו, עד שהוא מגלה את לבו, והאבן נתונה מאחוריו, חזן הכנסת עומד עליו ורצועה בידו של עגל כפולה, אחד לשנים, ושנים לארבעה, ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה וכו', ומכה אותו שליש מלפניו, ושתי ידות מלאחריו וכו', והמכה מכה בידו אחת בכל כחו, והקורא קורא אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך ואת מכות וגו'".

וזו לשון הרמב"ם ז"ל הלכות סנהדרין (פ"טז ה"ח): "כיצד מלקין אותו, כופת שתי ידיו על העמוד אילך ואילך, וחזן הכנסת אוחז בבגדיו אם נקרעו נקרעו וכו', והאבן נתונה מאחוריו שהחזן המכה עומד עליה, ורצועה של עגל בידו כפולה לשנים ושנים לארבעה, ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בו וכו', האיש המכה צריך להיות יתר בדעה וחסר בכח, ומגביה את הרצועות בשתי ידיו ומכה בידו אחת בכל כחו ומלקהו וכו', הגדול שבדיינים קורא כל זמן שזה לוקה אם לא תשמור לעשות והפלא ה' את מכותך וכו', והשני שבדיינים מונה, והשלישי אומר לחזן הכה כל זמן שמכה על פיו הוא מכה".

והיום ט"ו בשבט תדש"ס בא לידי הספר יקר תנופה חיים מגאון עוזינו רבי חיים פאלאג'י ז"ל, ועיינתי שם וראיתי לו בחידושו לספר שמואל א' (אות ט"ו דקנ"ח ע"ג) שהאריך בביאור המקראות שם וכתב: "ולכן חרה לעלי על המעשים הרעים שהיו עושים בניו, שעוברים על לפני עור מכמה צדדים, שעכבו הנשים מללכת לבעליהם [עייין שבת נ"ה ב'], וגם יש חשש שהבעלים

יבוא לידי טומאה, ואם כן חייבים מלקות, והיה עלי רוצה להלקות את בניו, אך חשש שאם באנו משום לפני עור הרי אנו פוגעים בזה מצד אחר שהרי אמרו במועד קטן (ט"ז א') שהמכה לבנו הגדול עובר משום לפני עור, ואף אם תמצי לומר שלפני עור הוא לאו שבכללות ואין לוקים עליו, הרי משום מכת מרדות היה ראוי, דמכין אותו שיקבל, אך עלי היה זקן מאד ותשש כוחו" וכו', עיין שם שהאריך לבאר לפי זה כל המקראות.

ובמדרומה שהרבה יש לעיין בדברות קדשו, יראה המעיין, אבל העיקר מה שלא הבנתי בדבריו ז"ל, הוא דכל משמעות דבריו שעלי שהיה דיין ושופט הוא הוא שהיה מלקה את העבריינים, אלא שלגבי בניו חשש משום לפני עור, וגם היה עלי תשוש כח, עיין היטב בדברי קדשו ז"ל.

ובעניותי נעלם ממני שהרי לא "הדיין" מלקה לחייבי המלקות, אלא "חזן הכנסת" מלקה כדתנן במסכת מכות, וכן פסק הרמב"ם וכו"ל, ולפי זה אין כאן לא משום לפני עור במכה בנו גדול, וגם אין נפקא מינה בכך שהיה עלי תש כח וצ"ע.

ז. בענין זכור את אשר עשה לך עמלק

דברים (כ"ה י"ז): "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים", ובתיבת "זכור" הטעם מטעמי המקרא הוא זקף גדול.

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ד' כלל ד') שכה כתב: "הטעם דתיבת זכור הוא זקף גדול, שהוא דמות וי"ו עם שני יודי"ן, גימטריא שם הויה ב"ה, להודיע מה שאמרו רז"ל שאין השם מלא עד שימחה שמו של עמלק, כנלע"ד". ודפח"ח.

ומעניין הדבר שהתבוננתי ונוכחתי שגם בספר שמואל א' (ט"ו ב') בשעה ששמואל הנביא ע"ה אומר לשאול המלך ע"ה: "כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עמלק לישראל" וגו', הטעם שעל תיבת פקדתי הוא זקף גדול, וכל אחד מרגיש שפקדתי הוא הוא ענין זכור כנ"ל ודוק היטב.

ויש לי להוסיף על דברי קדשו של הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל, שיובן היטב מדוע הטעם כאן הוא "זקף גדול" עם דברות חז"ל בספר תיקוני זהר (תיקון כ"א דמ"ז ע"ב): "תנועה דסליק לה לגבי בעלה דא רביע, ובההוא זמנא איתקרי זקף גדול, ואיהי אתקריאת קרית מלך רב, ובאן איהו זקפא לגביה, בתרין נהרות, דאתמר בהון ימינך ה' נאדרי בכח, ימינך ה' תרעץ אויב, ועלייהו אתמר נעימות בימינך נצח, מאי בימינך דא גדולה, בההוא זמנא אתקרי זקף גדול" ודוק.

ועוד שם בספר תיקוני זהר (דנ"ה ע"א): "ובשבועות יפקון בזכותא דמשה דאיהו מתן תורה רחמי, וגלי לון ספר תורה, ויתכשושן לירושלם, ותראה היבשה מלכות הרשעה, ורחמי על בניו, וביה כנשר יעיר קנו, מאן קנו ירושלם קנו לשכינתא, בההוא זמנא שופר מהופך קדמא זקף קטן, אתהפך ממשלה דאומין דעלמא, וישראל דאינון מזרעא דההוא דאתמר ביה קטנתי מכל החסדים,

אסתלק ואזדקף ואתמר ביה זקף גדול, בימינא אסתלקו מן גלותא, בגין דמוליך לימין משה, דדרגיה עמודא דאמצעיתא, דאיהו שבועות, ועוד עיין שם (ד"נ סע"א) ודוק.

עד כאן העתקתי דברי רבותינו ז"ל בספר תיקוני זהר בענין זקף גדול, ובזה יובן מדוע טעם ד"זכור" את אשר עשה לך עמלק וכן "פקדתי" את אשר עמלק לישראל, הוא זקף גדול דייקא, והדברים מובנים מעצמם דוק והבן.

ה. בענין זכירת מעשיו הרעים דעמלק

דברים (כ"ה י"ז): "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך מצרים אשר קרך בדרך, ואתה עייף ויגע ולא ירא אלהים, והיה בהניח ה' אלהיך מכל אויבך מסביב תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח".

ואדונינו הרמב"ם ז"ל בראש הלכות מלכים במנין המצות הקצר כשמנה פרטי מצות ענין עמלק כה כתב: "ח. למחות זרעו של עמלק. ט. לזכור מה שעשה עמלק. י. שלא לשכוח מעשיו הרעים ואריבתו בדרך". [ויודע ומפורסם דמנין מצוות זה מהרמב"ם עצמו יצא, ולא כמי שנעלם ממנו דבר זה, ועיין מה שהבאנו בזה בס"ד בחיבורי יד סופר ח"ב (דף ל' בהערה), ובחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"א (סימן י"ב דף מ"ה) וז"פ, ועיין בכל המצויין בחיבורי תרנן לשוני (ריש דף קע"ד)].

והנה מבואר באר היטב בדברי הרמב"ם ז"ל דלעיל דענין זה של "מעשיו הרעים ואריבתו בדרך" דעמלק נמצא תחת הלאו דלא תשכח.

אבל כשאתה מעיין בגוף דברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול שם (פ"ה ה"ה) אתה רואה שכה כתב: "מצות עשה לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק זכור בפה לא תשכח בלב שאסור לשכוח איבתו ושנאתו".

הרי שכאן את פרטי הענין של "מעשיו הרעים ואריבתו בדרך", קבע הרמב"ם ז"ל ושם תחת "עשה" של זכור את אשר עשה לך עמלק, ולכאורה זה שלא כדבריו במנין המצוות ששם כלל ענין זה ב"לאו" דלא תשכח, וצל"ע.

ודוחק רב לומר דפרטים הללו גם בעשה זכור וגם בלאו דלא תשכח נמצאים, והרמב"ם ז"ל רק פיזר וחילק הדברים ומשלימים הדברים זה את זה, דאין כך דרכו ומנהגו של הרמב"ם ז"ל.

ובחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ג' דף ל"ב) כתבנו בס"ד דמקור דברי הרמב"ם ז"ל דעמלק ארב לישראל בדרך, ממקרא מלא יצא לו בספר שמואל א' (ט"ו ב'): "כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו מצרים ועתה לך והכיתה את עמלק", ותרגם יונתן בן עוזיאל: "אשר שם לו בדרך דכמן ליה באורחא במסקיה ממצרים", ועיין בשמואל שם בפירושי רש"י, ר"י קרא, רי"ד ורד"ק ז"ל ודוק היטב.

ומצאתי כן בס"ד בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקצ"ד ע"ב): "מה חויא בישא **כמין** על פרשת ארחין, אוף הכא נמי עמלק חויא בישא הוה לגבייהו דישראל, **דכמן לון על פרשת ארחין דכתיב אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים**" ע"ש, ובפייט לתענית אסתר (כמנהג בני ספרד): "אז בצאתי מפרך, בא **נחש** עלי דרך, על עייף ויגע להביא בלבו מרך" וכו', ויובן היטב עם דברינו כאן ודוק היטב.

גם רבותינו הראשונים ז"ל בפיוטי קדשם כן פייטו, עיין לפייט ב"קרוכות לפרשת זכור" (סדור עבודת ישראל דף תרס"ב) שפייט: "מהלך ארבע מאות פרסה, נע ונד **מכמת לפרשה**, סע מסעיר **והכמין פרוסה**", וכן עוד שם בפיוט "תמימים בעודם" פייט: "החל לבא מראש **במחבא**", ועיין בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן ה' ד"ה ואם כנים), וצורף לכאן.

ועוד מצאתי בס"ד במדרש תנאים (ס"פ כי תצא): "אשר קרך בדרך מגיד שעשה לו עמלק מחילות בדרך והיה בא עליהן והורגן", ובמכילתא פרשת בשלח (על הפסוק ויבא עמלק): "רבי אליעזר אומר ויבא עמלק שבא בגלוי פנים לפי שכל הביאות לא בא אלא במטמוניות שנאמר אשר קרך בדרך" עכ"ל.

ויתכן לפרש בזה דברי רז"ל במדרש פרקי רבי אליעזר (ר"פ מ"ד): "בא עליהן עמלק ליפרע מהן וכו' **ועמד על הדרך כדוב שכול** להמית אם על בנים שנאמר אשר קרך בדרך", ויש מקום לפרש "שעמד עליהם בדרך", דהיינו **שארב להם בדרך**, דאכן כן היא תכונת הדוב וככתוב: "**דוב אורב הוא ליי**" (איכה ג' י'), ועיין שם בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ד' אות ג') ודוק. [ועיין גם במדרש במדבר רבה (פט"ז ס"ח) עש"ה].

ואפשר דענין זה של האריבה בדרך ושאר מעשיו הרעים דעמלק במלחמה זו, כגון שבא אותו רשע ארבע מאות פרסה בלילה אחד כאומרם במכילתא (ס"פ בשלח), ושחתך מילותיהם של ישראל, ושהיה מטעה אותם והיה קורא להם בשמם והיו יוצאים מתחת הענן ואז היה הורגם כאומרם במדרש תנחומא (ס"פ כי תצא), ושהיה מטמאם כאומרם שם ועיין בפרקי רבי אליעזר (פרק מ"ד) ובחיבורי זכות יצחק ח"א (ס"ס כ"ח) ועוד, כל זה נרמז בגוף המקרא: "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים", אשר עשה לך עמלק היינו עצם המלחמה בנו, "ואת" בא לרבות האריבה ושאר מעשיו הרעים כנ"ל, ודוק.

והתבוננתי וראיתי בס"ד שעמלק הרשע מעשה אבותיו הרשעים בידו, וקרנא דידיהו קבירא ביה, כי ענין זה של לארוב לישראל, למד מזקנו עשו הרשע, וכמפורש בספר בראשית (כ"ז מ"ב): "ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך", ותרגם אונקלוס: "ואתחוא לרבקה ית פתגמי עשו ברה רבא, ושלחת וקרת ליעקב ברה זעירא, ואמרת ליה הא עשו אחוך, **כמין לך למקטלך**", וכן שם בתרגום המיוחס ליונתן: "ושדרת וקראת ליעקב ברה זעירא ואמרת ליה הא עשו אחוך **כמין לך כמן** ומתיעט עלך למקטלך" ודוק היטב.

ובספר שמות (י"ז ח'): "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידו".

וארשום כאן למזכרת מה שנשאלתי מחכם אחד נ"י לבאר לו דברי התרגום המיוחס ליונתן שעל הפסוק הנ"ל כה תרגם: "ואמר משה ליהושע בחר לנא גוברין גברין ותקיפין וכו', מחר אנא קאים בצומא מעתד בזכוות אבהתא רישי עמא, וזכוות אימהתא דמתילן **לגלימתא**, וחוטרא דאתעבידו ביה ניסין מן קדם ה' ביד".

ושאל מהו זה שאמר התרגום שהאמהות נמשלו ל**לגלימתא**, מה ביאור הדברים, ואמר לי שבספרים דיברו בזה כההיא דשכינתא חפיא וכו'.

ובעת נעלם ממני מי שדבר בזה, ואני לא ראיתי מאומה, אבל פשוט וברור אצלי שאין הבנת לגלימתא מלשון **גלימה מלבוש**, כמו שחשב הרב השואל (ועיין שבת ע"ז ב'), אלא בלשון הארמית של המיוחס ליונתן **גלימתא** הוא תרגום תיבת **גבעה**, והאריכות בזה אך למותר, ורק אצין **קצת** מקומות שמפורש כן, עיין בתרגום המיוחס ליונתן לספר במדבר (י"ד י"ד), ושם (כ"א י"ט וכו'), ושם דברים (ל"ג ט"ו) עיין שם ותווכח באמיתות הדבר **שגלימתא** הוא תרגום **גבעה** בלשון המיוחס ליונתן.

וכיוצא בזה תמצא בתרגום ירושלמי לתורה בראשית (מ"ט כ"ו), ודברים (כ"ג ט'), וכן בתרגום תהלים (ס"ה י"ג, וע"ב ג', וק"ד ד' ו', וקמ"ח ט'), שמתרגם **גבעות לגלימתא** עיין שם, ובני היקר חו"ב רבי יוסף סופר שליט"א הראני כן גם בתרגום שיר השירים (ב' ה') ע"ש.

והתרגום המיוחס ליונתן לשמות שם נמשך כמנהגו אחר המכילתא, ועיין לעיל בחיבורי הנכחי (ר"ס נ"ח), כי במכילתא שם על פסוק זה אמרו: "להזכיר **מעשה אבות ומעשה אמהות**, כי מראש צורים אראנו ו**מגבעות** אשורנו עכ"ל. ועיין ספרי וזאת הברכה (פסקא י"ב) על הפסוק ממגד גבעות עולם שדרשו: "הרים אלו אבות, וגבעות אלו אמהות", וכן בראש השנה (י"א א') ובפרקי רבי אליעזר (פרק מ"ה) ושם בביאור הגאון רד"ל ז"ל (אות כ'), ועוד הרכה. וז"ב לענ"ד.

ועוד שם בספר שמות (י"ז י"ג): "ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב", ופירש רש"י ז"ל: "ויחלוש יהושע, חתך ראשי גיבוריו, ולא השאיר אלא חלשים שבהם, ולא הרגם כולם, ומכאן אנחנו למדים שעשה על פי הדיבור של שכניה", ומקור הדברים במכילתא ובמדרש תנחומא שם. [ובטעם הדבר עיין בדברי אור החיים הקדוש שם].

אבל ראיתי לרבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה במדבר (כ"ב ד') שכה כתב: "כלחוך השור, שאין משייר כלום, כך ישראל על ידי בכור שורו, זה יהושע, ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו, וכן עד בלתי השאיר לו שריד".

ומבואר בדבריו ז"ל באר היטב שיהושע אכן השמיד את **כל עמלק** כלחוך השור שאינו משייר אחריו כלום, וכן מתבאר בדברי הרלב"ג ז"ל בפירוש לאיוב (י"ד י') שיהושע הרג את **כל עמלק עש"ה**, וזה לא כדרשת רז"ל וכנ"ל.

ואין לשאול דתינת לפירוש רש"י ז"ל דיהושע הרג הגיבורים דעמלק, אבל השאיר החלשים דעמלק, מובן מה שמצינו אחר כך מעמלק, אבל לבעל הרוקח ז"ל שיהושע הרג את **כל עמלק** בלא להשאיר לו שריד, אם כן איך מוצאים אנחנו אחר כך עמלקים, ומהיכן באו והלא נהרגו כולם.

ויש לומר דאכן הרג יהושע לכל בני עמלק בלא לשאיר שריד, והיינו אותם שבאו למלחמה עם ישראל, אבל לא כל עמלק בא למלחמה, ונשארו עוד רבים מהם בביתם ובטירותם, וכן נשארו בבית הטף והחלשים וכיוצא, ולא באו לשדה המערכה, ומהם באו הדורות הבאים דעמלק ודוק. [והארכתני בזה במקומו בס"ד].

ודע שבפירוש בעל הרוקח לשמות (שם) כה כתב: "ויחלוש יהושע, החלישן ולא הרגן" עכ"ל. ולכאורה זה לא כדבריו בפירושו לבמדבר הנ"ל, וגם לא כרש"י שהרג לגיבורים והשאיר החלשים, ולרוקח ז"ל כאן את כולם לא הרג אלא רק את כולם החליש, עיין היטב ודוק היטב.

ועבשיו מצאתי בפירוש הרוקח לתורה במדבר (י"ד כ"ה דף נ"ג): "מעט עמלק היו בנגב שנשארו ממלחמות יהושע", ואף שבפשוטו הוא ממה שיהושע לא הרגם במלחמה, והא לא כדברי הרוקח דלעיל (ע"פ כחוך השור), מכל מקום יש לפרש שנשארו ממלחמות יהושע, היינו שנשארו בביתם ולא נהרגו על ידי יהושע וכדכתיבנא ואתי שפיר ודוק.

ומעשה אבות סימן לבנים, ויהי רצון שיתקיים בקרוב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה במהרה, יראו עינינו וישמח לבנו, אנחנו וכל אחינו בית ישראל אמן ואמן.

ז. בענין זכירת מעשה עמלק הרשע

א. בענין נשבע השי"ת שאין מקבלין גרים מעמלק

דברים (כ"ה י"ז): "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך, בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך, ויזנב בך כל הנחשלים אחריך" וגו'.

ופירש רש"י ז"ל: "ויזנב בך, מכת זנב, חותך מילות וזורק כלפי מעלה", וכן הוא במדרש תנחומא (שם), ובתרגום המיוחס ליונתן שם, ועיין בזה בחיבורי הנכחי (לקמן אות ב').

ובס"ד מצאתי דבר נפלא לרבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה דברים (שם) דף רמ"ד) שכה כתב: "ויזנב בך, בגימטריא זה מילה, למילה פירק, לכן אין מקבלין גרים מעמלק" עכ"ל. [והחלק הראשון של דבריו, נמצא גם בבעל הטורים שם].

וביאור הדברים נראה לי בס"ד כי קיימא לן בז לדבר יחבל לו, ובמה שאדם מואס ומזלזל, כשצריך לו אינו עומד לו ואינו יכול להינות ממנו, וכעובדא דדוד המלך שקרע כנף בגד דשאל המלך, לכן יכסוהו בבגדים ולא יחס לו (ברכות ס"א א'), וכססרו ישראל ואמרו על המן הלחם הקלוקל שנכנס ואינו יוצא, איבדו המעלה שלא היו צריכים להתפנות (יומא ע"ה ב'), ועוד הרבה כנודע.

ובן כאן מי שביזה למילה, אינו יכול לזכות למעלה דמילה, ואחר שגר בא לכלל ישראל רק על ידי מילה וטבילה וקרבתן (כריתות ט' א'), אם כן מי שמאס במילה כעמלק אינו יכול למול

ולהתגייר, ולפי זה הוא טעם חדש ונפלא בביאור דברי המכילתא (ס"פ בשלה) שאין מקבלים גרים מעמלק ודוק היטב.

ומצאתי בפסיקתא דרב כהנא (פסקא י"ב סכ"א דק"ז ע"א): "בחדש השלישי בצאת בני ישראל מארץ מצרים, למה בחדש השלישי, שלא ליתן לאומות העולם פתחון פה לומר אילו אף לנו נתן את התורה היינו עושים אותה, אמר להם הקב"ה ראו באיזה חודש נתתי את התורה בחדש השלישי במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר, ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד, ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי", וכן הוא במדרש תנחומא הקדום (פרשת יתרו ס"ג), והובא בילקוט שמעוני (פרשת יתרו רמז ע"א) ע"ש.

ובתב בהערות המהדיר שם (אות ק"ה): "במזל תאומים שאם בקש עשו להתגייר, הכונה כי יעקב ועשו תאומים היו" עיין שם.

ולבאורה קשה מאד מה שאמרו בפסיקתא כאן: "**שם ביקש עשו הרשע להתגייר, ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד, ומקבלו אני**" וכנ"ל, שהרי אמרו במכילתא (ס"פ בשלה): "ויאמר כי יד על כס יה מלחמה ה' וגו', רבי יהושע אומר לכשישב הקדוש ברוך הוא על כסא מלכותו ותהי ממלכתו באותה שעה מלחמה לה' בעמלק. רבי אלעזר המודעי אומר נשבע הקדוש ברוך הוא בכסא הכבוד שלו אם אניה נין ונכד של עמלק תחת כל השמים שלא יאמרו גמל זה של עמלק. רבי אליעזר אומר נשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבא מכל האומות שיקבלוהו, **ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו**, שנאמר ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי, נזכר לדוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו **אם יבא מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו ומביתו [של עמלק] שלא יקבלוהו**, מיד (שם) ויאמר אליו דוד דמך על ראשך, כי פיך ענה בך, לכך נאמר מדור דור".

הרי מבורא להדיא שאין מקבלין גרים מעמלק, ומהו זה שאמרו בפסיקתא "**שם ביקש עשו הרשע להתגייר, ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד, ומקבלו אני**, וצ"ע.

ונראה לי בס"ד שמכאן ראייה נוספת למה שהעמדנו מפי סופרים וסופרים בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ד' דף מ"א ודף ק"ד) שכל מה שאין מקבלין גרים היינו דוקא **מעמלק**, אבל משאר המשפחות **דעשו** אין איסור ויכולים לקבל מהם גרים, וכדכתב הרמב"ם ז"ל בספר המצות (עשה קפ"ה): "שציונו להכרית זרע **עמלק בלבד, משאר זרע עשו**, זכרים ונקבות קטנים וגדולים" ע"ש, ובספר המורה ח"ג (פרק ג') כתב הרמב"ם: "אמנם סיפור משפחות בני שעיר ויחוסם בפרט, הוא מפני מצוה אחת, שהשי"ת ציוה למחות זכר עמלק בלבד, אך שאר בני עשו לא ציוה להורגם, וכבר נתחתן עשו עם בני שעיר ונתערב זרעו בזרעם, וביאר הכתוב משפחותיהם, ואמר שאלו שתראו אותם בשעיר ומלכות עמלק אינם כולם בני עמלק, אבל הם בני פלוני ופלוני, ונתייחסו לעמלק להיות שאמם מעמלק", ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל בראשית (ל"ו י"ב וכו') עיין שם.

ובפסיקתא רבתי (פרשת זכור ס"ב ב') אמרו: "כשתכנסו לארץ הוו זכורים לפרוע לטוב טובתן, ולרע רעתן. כיצד, כתיב לא תתעב אדומי, למה, כי אחיך הוא, בין טוב בין רע אחיך הוא, וכי, אבל עמלק זכור את אשר עשה לך עמלק" ע"כ.

ובתב הגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל בפירושו לפסיקתא רבתי זרע אפרים (שם אות ב'): "למה כי אחיך הוא, צ"ע דהא אדומי הוא עשו, ולקמן משמע דעשו ועמלק חד הוא, וצריך לומר דאדומי היינו שאר זרע עשו לבר מעמלק", ועיין בבא בתרא (כ"א סע"א ורע"ב) ומהרש"א שם, ובפירוש מהרז"ו למדרש איכה רבה (ספ"ג ד"ה יאכל ברו דכ"ז ע"ג) ודוק היטב. [ומצאתי בארוכה בזה בשו"ת קול מבשר ח"ב (סימן מ"ב דפ"ד סע"ב) ואילך, וכן הוא שם ח"א (דרכ"ב ע"א) עש"ב].

ואם כן מה שאמרו בפסיקתא כאן "שאם ביקש עשו הרשע להתגייר, ולעשות תשובה, ולבוא וללמוד תורה, יבוא וילמד, ומקבלו אני", דהיינו שאר **המשפחות** דבני עשו, חוץ **מעמלק** שממנו אכן אין מקבלים גרים לעולם ודוק.

ובאמת כבר מפורסמת השאלה בדברי המכילתא הללו שאין מקבלים גרים מעמלק, והרי אמרו בגיטין (נ"ז ב) מבני בניו של המן לימדו תורה בבני ברק, ותו מדוע אדונינו הרמב"ם ז"ל לא פסק כן שאין מקבלים גרים מעמלק, ואדרבה מדבריו בכמה מקומות מוכח שמקבלים גרים אף מעמלק, עיין לו בהלכות איסורי ביאה (פ"ב הי"ז) והלכות מלכים (פ"ו ה"ו) ועוד, והאריכו בזה למאד רבנן גדולי הדורות ז"ל, עיין בכל המצויין לקמן בסוף דבריני, ועיין בחיבורי יד סופר ח"ב שם, ובמקומו כתבנו בזה בס"ד.

ובעזה"י מצאתי לחד מתקיפי קמאי דקמאי רבינו יהודה ב"ר יקר ז"ל (רביה דהרמב"ן ז"ל) בספרו פירוש התפילות והברכות (דף נ"ו) שכה כתב: "לכך אמר 'גירי הצדק' לאפוקי זרעו של עמלק, דאמר במכילתא נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שאם יבואו מכל האומות להתגייר שיקבלהו ומבית עמלק שלא יקבלהו, ואפשר לומר דוקא אם הוא מזרע עמלק מאב ומאם" עכ"ל.

ויש לעיין ולהבין דברות קדשו ז"ל באומרו ש"דוקא אם הוא מזרע עמלק מאב ומאם", אז אין מקבלים גרים מעמלק, למה התכוין, אם נימא דאביו עמלק ואמו משאר האומות, ועלה קאמר דמקבלין, כי דוקא אם הוא מזרע עמלק **מאב ומאם**, אזי אין מקבלין גרים מעמלק, וכפשט לשונו. **לבאורה** הוא תימה רבתי, אחר שהבן הוא עמלקי גמור, שהרי קיימא לן שבגויי הולכין אחר הזכר (קידושין ס"ז ב) ואביו עמלקי, ועיין בזה בארוכה בחיבורי הנכחי לקמן (סימן ר"ו), ואיך יקבלהו, ומה יוסיף שאמו אינה מעמלק, אחר דקיימא לן שבגויי שהולכין אחר האב והוא עמלקי, וכמשנ"ת.

ובעל כרחין אין לך לומר אלא שכוונתו ז"ל שכל שהאב עמלק אין מקבלין אותו, וכל שהאב **אינו** עמלקי, למרות שהאם עמלקית, אף על פי כן מקבלין אותו לגר, עם שמכח אמו, זורם בעורקיו דם עמלק, מכל מקום לית לן בה, כי קיימא לן בגויי אחר הזכר, ולא חשיב עמלק, ועיין.

ונראה לי דרבינו יהודה ב"ר יקר ז"ל בדבריו אלו בא לתרץ הקושיא המפורסמת הנ"ל שאין אמרו ז"ל שאין מקבלין גרים מעמלק, והרי אמרו ז"ל בני בניו של המן לימדו תורה מבני ברק וכנ"ל.

ועלה נתכוין רבינו יהודה ב"ר יקר לתרץ דשאני התם דרק אמו היתה עמלקית בת המן אבל אביו היה גוי מאומה אחרת, ובכהאי גוונא מקבלין, ואכן כן תירצו להדיא גדולי בתראי עיין

לגאון מהרש"ם ז"ל בספר תשובותיו ח"ג (סימן ע"ב), ולגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו גליוני הש"ס גיטין (נ"ז ב') עיין שם ודוק.

ודע דבספר ליקוטי יהודה (ס"פ בשלח דקט"ו ע"ב) כתב ששמע מכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל לישא הסתירה הנ"ל בין המכילתא שאין מקבלים גרים מעמלק, לההיא דבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, "ואמר אולי היתה אמם ישראל" עכ"ל.

ואין לתמוה היתכן כזאת שמבני המן צורר היהודים ישא בת ישראל שנואי נפשו, כי כוונת אדמו"ר זצ"ל כדברי הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (במקומות דלקמן) דמיירי בדרך אונס ונתעברה מהם עיין שם בארוכה בדברי קדשו ואכמ"ל.

ועבשיו יצא לאור ספרו של הגאון המובהק מהרש"א ראבין ז"ל מקארטשין הנקרא בשם בגד אהרן, וראיתי לו שם (מערכת ע' אות ו') שעמד בזה שבמכילתא (ס"פ בשלח) אמרו שנשבע הקב"ה שלא יקבלו גרים מעמלק, ואילו בתלמוד אמרו להדיא מבני בניו של המן לימדו תורה בבני ברק.

ותירץ בבגד אהרן שם: "ואפשר לחלק כיון דקיימא לו דבגוי אין לו שאר אב אבל שאר אם יש לו, דלמשפחותם לבית אבותם בישראל הוא דכתיב (סנהדרין נ"ח א'), אם כן יש לומר דדוקא מנקיבות של עמלק אין מקבלין גרים, אבל כשהזכרים מעמלק והנקיבות מאומה אחרת, מקבלים גרים, והוא מדויק בלשון מבני בניו של המן, דהיינו מהזכרים, וצ"ע."

ובעניותי איני מבין דברי קדשו ז"ל, שהרי בגוי קיימא לן דהולכין אחר האב כנ"ל, ואם האב עמלקי והאם מאומה אחרת, הבן ודאי עמלקי הוא, ואיך יקבלוהו לגר, והוא תימה וכנ"ל.

ואדרבה גדולי עולם נ"ע תירצו איפכא ממש, שבת המן נישאה לגוי שאינו עמלקי, והבן הנולד להם אין לו תורת עמלק, וממנו ועליו אמרו שמבני בניו של עמלק לימדו תורה, ולשון מבני "בניו" לאו דוקא, והכוונה מצאצאיו דרך בנותיו וכנ"ל.

ומה שכתב בבגד אהרן להוכיח מההיא דלמשפחותם לבית אבותם, אינו ענין לכאן, דהתם מיירי לענין איסור דקירבה דשאר בשר, עיין סנהדרין שם, אבל לענין יחס, בגוי בתר אביו זכר אזלינן, כדאמרו להדיא בקידושין הנ"ל, ועיין בשו"ת קול מבשר (שם ושם) ובחיבורי הנכחי לקמן (סימן ר"ו) ודוק היטב.

והיום י"א אדר יום הילולא של גאון עוזינו החיד"א זצ"ל, והייתי לומד בספריו, וכידוע שכן ראוי לעשות, וכמו שהבאתי בחיבורי הנכחי (סימן נ"ז, וסימן קמ"ג), וראיתי לו בספרו דברים אחדים (דרוש כ"ד דקכ"ו ע"א) שעמד ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל, וכה כתב: "והרמב"ם סובר דאיעקרא במכילתא במחלוקת היא שנויה, דרבי אליעזר המודעי דאמר שם נשבע הקב"ה שלא להשאיר זכר מעמלק גמל זה של עמלק וכו', חולק על רבי אליעזר, ורבי אליעזר המודעי סובר שהשבעה לכך היתה, ולא שלא יקבלו גרים מעמלק רק מאומות העולם כסברת רבי אליעזר, ופסק הרמב"ם כרבי אליעזר המודעי" ודפח"ח.

ולפי דרכו זו של הגאון חיד"א ז"ל שנחלקו בה תנאים אם מקבלין גרים מעמלק, ולרבי אלעזר המודעי אכן כן מקבלין גרים מעמלק, וכמותו פסק הרמב"ם, איתנח בפשיטות דברי הפסיקתא דלעיל דאמרה "שאם ביקש עשו הרשע להתגייר, ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד, ומקבלו אני, דאתיא כרבי אלעזר המודעי ומקבלים גרים מעמלק ודוק. [ואולי גם מדברי הפסיקתא כאן שמע מינה דהכי עיקר לדינא, וגם משום כך פסק הרמב"ם שמקבלין גרים מעמלק ודוק].

אבל בעניותי תמה אני על עצמי, היכן ראה גאון עוזינו החיד"א ז"ל שהרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול פסק כרבי אליעזר המודעי ששלל עמלק טעון איבוד וכליה, ואדרבה רבינו יוסף גאון ז"ל בספר מנחת חינוך (מצוה תר"ד) העיר וכתב: "ועיין ברש"י בפירושו לחומש כאן שפירש תמחה את זכר עמלק מאיש ועד אשה ועולל ויונק משור ועד שה, שלא יהיה עמלק נזכר וכו', ודבר זה דאף הבהמה צריך להרוג, אינו מבואר ברמב"ם ובחינוך, ואיני יודע מהיכן הוציא רש"י דבר זה, ובספרי כאן לא ראיתי זה, ומעשה דשאלו אין ראייה, דהקב"ה צוה לו אז על ידי שמואל, אבל שתהיה מצוה לדורות לא שמענו וצ"ע" עכ"ל.

ובואת כתב הגאון מנחת חינוך ז"ל בהגהותיו על הרמב"ם הלכות מלכים (פ"ו ה"ד): "רש"י דברים (ס"פ תצא) מביא דבעמלק מחוייבים למחות אף הבהמות, ובודאי מצא באיזה מקום, ורבינו הרמב"ם לא הביא זה, וכעת לא ידעתי מוצא דין זה", ועיין שם בהגהות הרב המביא לבית הדפוס מה שכתב והוסיף בזה.

ובספר פרדס יוסף ח"ב (ס"פ בשלה דקל"ד ע"ב) ראיתי שכתב לתמוה שהמנחת חינוך בהגהותיו לרמב"ם הראה שהמקור לזה הוא מעובדא דשאלו, אבל בספרו מנחת חינוך כתב שאין ללמוד מעובדא דשאלו, וצ"ע"ג.

אבל לא דק, ואין סתירה כלל במשנת הגאון בעל מנחת חינוך ז"ל וכפי שהעתקתי דברי קדשו לעיל, אלא שהרב המביא לבית הדפוס בהוספותיו להגהות מנחת חינוך על הרמב"ם רצה הוא ללמוד ממעשה דשאלו ע"ש, והוא ז"ל אכן לא זכר דברי המנחת חינוך שכתב שמשם אין ראייה, וז"פ.

ובאמת מקור דברי רש"י ז"ל בדברות חז"ל נמצא במכילתא (ס"פ בשלה) ובמקומות הרבה בשאר המדרשים, וכמובא בחיבורי הנכחי לקמן (סימן רל"ו אות ה'), וכבר העירותי כן זה רבות בשנים ונדפסו הדברים בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ג (גליון קט"ו דף רל"ט) ע"ש, ובעזה"י עכשיו צולמו הדברים ונדפסו בחיבורי כנסת חיים (דף כ"ב), ומאז ראיתי שגם הגאון רבי מאיר שמחה הכהן זצ"ל בהגהותיו למנחת חינוך (שם) העיר כן: "במכילתא נזכר", ואף בספר פרדס יוסף שם ושאר האחרונים המובאים שם לא זכרו לדברי חז"ל במכילתא ושאר מדרשים שהבאתי בס"ד, ואקצר.

ואולי הגאון חיד"א ז"ל שכתב שהרמב"ם פסק ששלל עמלק אסור בהנאה כנ"ל, נתכוין לדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות מלכים (פ"ה ה"א): "מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר תמחה את זכר עמלק", והיינו כל מה שמזכיר את עמלק מנכסיו ומבהמותיו וכו' הכל בכלל, ועיין בספר חיי

אדם (כלל קנ"ה ס"ב) שכתב: "מצות עשה מן התורה לזכור מעשה עמלק ולשנוא אותו שנהא קבועה בלב, עד שאם היה באפשר למחות אותו מן העולם שלא ישאר ממנו שום זכר, בין אדם ובין בהמה וכליו ומטלטליו, שלא יזכר שמו לומר שזה הוא מעמלק", ועיין בזה בביאור הגרי"פ פרלא ז"ל לספר המצוות דרס"ג (עשה נ"ט דרס"ב ע"ב), ולגרמ"ד ז"ל בספרו חמדת ישראל ח"ב בהשמטות (מצוה קפ"ז ד"ג ע"ד), ובספרו כלי חמדה (פרשת כי תצא דנ"ב ע"א) וצע"ע.

ועיין בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ד'), ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן א' וסימן ט'), ושם ח"ב (על פני כל הספר), ובחיבורי הנכחי לקמן (סימן רל"ו אות ה' ואות ו'), מה שכתבנו עוד בענין איבוד שלל עמלק, וצרף לכאן, ונתבאר הענין בחיבורי על ענין מחיית עמלק בס"ד.

והנני להעתיק ולקבוע כאן ממה שמצויין אצלי בענין אין מקבלים גרים מעמלק, ואקוה שיהיה לתועלת הלומדים ויעשה פרי לטובה להגדיל תורה ולהאדירה אמן.

אין מקבלין גרים מעמלק עיין בחיבורי יד סופר ח"ב (ירושתי' תשל"ז סימן ד'), ובחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ח') ונתבאר בקונטרס מיוחד בס"ד.

ועיין בזה למהר"ש אלקבץ ז"ל בספרו מנות הלוי, ולגאון חיד"א ז"ל בספרו יעיר און (מערכת ג' אות א'), ובספרו ראש דוד (פרשת יתרו דנ"ה ע"ד), ובספרו מחזיק ברכה או"ח בפאת הראש (דקי"ג ע"א), ובספרו פתח עינים סנהדרין (צ"ו ב'), ובספרו דברים אחדים (דרוש כ"ד דקכ"ו ע"א ודקכ"ח ע"ד), ועיין בספרו כסא דוד עיין שם. [ובספרו חומת אנך שמואל ב' (פרק א' ופרק ד'), ובספרו מדבר קדמות (מערכת ג' אות ג') עיין שם].

ולגאון בעל חקרי לב ז"ל בספרו מערכי לב ח"א (דרוש מ"ב), ולנכדו הגאון רבי חיים פאלג'י ז"ל בספרו עיני כל חי סנהדרין (שם דע"ג ע"א) ושם בציונים שבסוף הספר (דקצ"ב ע"ב), ובספרו ברכת מועדיך לחיים ח"ב (דקי"ב ע"ג), ובספרו מי החסד על מכילתא (ס"פ בשלח), ובתשובת בנו רבי יוסף ז"ל הנדפסת בספרו שו"ת לב חיים ח"ג (סימן כ"ח דט"ל ע"ב) ע"ש.

ועיין מה שכתב בזה הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו פרי צדיק שמות (פרשת יתרו סימן ג'), ועוד שם (מאמרי פורים סימן ב' דצ"ה ע"ד), ובספרו מחשבות חרוץ (סימן ה' ד"א ע"ד, וסימן י"ז ד"ה הנח), ובספר דברי סופרים (סימן כ', וסימן ל"ח), ושם בחלק לקוטי מאמרים (סימן ט"ז ד"ה וזהו דפ"א ע"א), ובספרו רסיסי לילה (סימן ל"ב, וסימן ל"ה ד"ה והנה, וסימן ל"ז, וסימן ל"ח בפרט דל"ד ע"ג), ולדבריו אלו התכוין במה שכתב בספרו מחשבות חרוץ "וכתבתי בזה במקום אחר", ועוד שם ברסיסי לילה (סימן מ"ט, וסימן נ"ב דס"ג ע"ב), ובספרו דובר צדק (סימן ג'), ובספרו פוקד עקרים (סימן ה' ד"ה גם, ושם סימן ז') ובספרו ישראל קדושים (סימן י' דס"ו ע"א ד"ה והוא), ובספרו צדקת הצדיק (סימן רס"ד) ועוד.

ועוד עיין בזה בעיון יעקב סנהדרין (צ"ו ב'), ובספר יד דוד שם, ולגאון מבראדי ז"ל בספרו יעלת חן (פרשת קדושים), ובספר נחל איתן על הרמב"ם הלכות איסורי ביאה (פ"ב ה"ז), שו"ת אבני נזר או"ח (סימן תק"ח) ולתלמידו בספר כלי חמדה (פרשת שופטים אות א'), ובספר בית האוצר (מערכת ב' כלל ט' אות י"ג כ"א ע"ג) ובספרו גליוני הש"ס ברכות (כ"ח א') וגיטין (נ"ז ב'), ושו"ת חבלים בנעימים (סימן), ספר משך חכמה (ס"פ כי תצא), צפנת פענח על הרמב"ם קונטרס ההשלמה (ד"י

ע"ד), תורה תמימה שמות (פרק י"ז אות כ'), חזון איש יו"ד (סימן קנ"ז אות ה') וספר עמק ברכה (דף קכ"ו), שו"ת דובב מישרים ח"ג (סימן ס"ו), שו"ת קול מבשר ח"ב (סימן מ"ב), ועיין שם ח"א (דף רכ"ב), שו"ת בית זבול ח"א (סימן כ"א), הגהות מקור חסד על ספר חסידים (סימן תתרי"ט), ובהערות בסוף הספר.

ובא לידי בהשאלה לזמן מידידי רבי צבי מאשאקאוויטש (זכרה לו אלקי לטובה), ספרו של הגרז"ו לייטר ז"ל מתורתן של ראשונים על מסכת גיטין, וראיתי לו שם (דנ"א ע"ג) שהאריך בזה כמנהגו הטוב, ואלקט משם ציונים שלא הזכרתי לעיל.

מגילת ספר על סמ"ג (לאוין קט"ו), ספר עושה שלום (מערכת ג' ערך גרים), שבות יהודה על מכילתא (ס"פ בשלח) ובהשמטות לשם שבספר מועדי ה' (דף ד'), ביאור מרכבת המשנה על מכילתא (ס"פ בשלח), תשובת מהר"צ חיות בקובץ אוצר חכמה ח"ג (דף ז') בארוכה, שו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה (ח"ג ס"ס רט"ו), שו"ת יד אליהו רגולר (בפסקים סימן ק"ז), שו"ת ברית יעקב או"ח (סימן כ'), שו"ת דברי חן (סימן פ"ג), שו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן ער"ב), ביאור הגר"פ פלא על ספר המצוות דרס"ג ח"ב (דף רע"ט), שו"ת התעוררות תשובה [ח"ב (סימן ס"ב)] ושם ח"ג (אה"ע סימן א'), קובץ התורני כנסת הגדולה ח"א (דף פ"ה), שו"ת שאלת שלמה ח"א (סימן מ"ז), ועיין גליון הש"ס סנהדרין (דף פ"ז) עכ"ל.

ב. בענין ויוזב בך כל הנחשלים אחריו

דברים (כ"ה י"ז): "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך, ויוזב בך כל הנחשלים אחריו, ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים". [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ע"ה)].

ופירש רש"י ז"ל: "ויוזב בך, מכת זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה: כל הנחשלים אחריו, חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענין פולטן".

ומצאתי בס"ד פירוש חדש ומקורי בדברי רבינו המאירי ז"ל קידושין (פ' ב'): "כשר שבטבחים שותפו של עמלק, עיקר הדברים לדעתי שהוא [הטבח] חשוד על הסירוס, והוא מעשה המיוחד לעמלק, כמו שאמרו בהגדה שהיה מסרס ומשליך ערלותיהם כלפי מעלה לבזות מצות מילה, וזהו ענין ויוזב בך, וזהו לדעתי אמרו הנחשלים אחריו, מלשון ביצי חשילתא" [חולין צ"ג ב' ופירש רש"י ביצי הזכר וכו']".

ורבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה דברים (שם דף רמ"ד) כתב: "בפרשת עמלק [יש] כל האותיות ונעלם אות ט', כי סרסם כדי שלא יבואו נשותיהן לידי עבור ט' חדשים, ורצה לעכבם מלקבל י' הדברות שנעלם ט' מהם" עכ"ל. ועיין גם בדברי בעל הרוקח שם במדבר (ב' ל"א דף י"א). [ומה שכתב הרוקח שבלוחות נעלם מהם ט' עיין בבא קמא (נ"ה רע"א) ודוק].

והבן היטב כי עמלק הרשע ריב לו ומלחמה דייקא עם המדה הט' היא בחינת צדיק יסוד, והיינו שנעלם אות ט' בפרשת עמלק, וכדכתב בעל הרוקח ז"ל, ואחר ש"ברית ותורה" אזלי בהדי הדדי כנודע, וכן ניסחו רז"ל בברכת המזון, בא עמלק גם לעכבם מלקבל התורה, וכדנתיא בסדר עולם (ספ"ה): "בכ"ג באייר נסעו [ישראל] מאלוש, ובאו לרפידיים, ונלחמו עם עמלק", שרצה לעכבם מלקבל התורה שהיא סם המות שלו, ודוק היטב כי קצרתי.

ומבואר ומפורש שענין עמלק סרוס כנ"ל, והשווה למאמרם ז"ל במדרש שמואל (פ"ח ס"ו) ובפסיקתא דרב כהנא (פ"ג ס"א דכ"ו ע"א): "רבי יצחק אומר סרוס [שמואל הנביא לאגג מלך עמלק], ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך, אמו של אותו האיש, אמר רבי לוי אף משה רמזה לישראל מן התורה, כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וגו' וקצותה את כפה לא תחוס עיניך, מה כתיב בתריה זכור את אשר עשה לך עמלק", ובקצרה הובא במדרש תנחומא (ס"פ כי תצא), ועיין בהערות למדרשים הנ"ל.

והיינו כנ"ל שמידת עמלק סרוס, וכן מצאתי לגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו דברי סופרים (חלק ליקוטי אמרים אות ט"ז ד"ה ועיקר דף פ"ו) שכתב: "היה להמן ריבוי בנים, שזהו היפך הראוי לעמלק שכתוב בו תמחה, וכן איתא במדרש תנחומא (ס"פ תצא) על עמלק סירסו [שמואל לאגג] כמו שכתוב כאשר שכלה וגו', ועל כן נסמך בתורה [עמלק] לזהחזיקה במבושיו, כי זה עסק עמלק לסרס, כי טענתו הוא על הריבוי דישאל שזה בא מכח התאוה והרע, ושרשו בדעת דרע דשם הסירוס דאל אחר, ולישראל נאסר הסירוס לשום בריה כל שבארצם (חגיגה י"ד ב') וגם לגויים, אבל לזרע עמלק כפי הנראה משם לא נאסר" עכ"ל, ודוק היטב.

אלא שמה שכתב הגאון רבי צדוק ז"ל בסוף דבריו: "אבל לזרע עמלק כפי הנראה משם לא נאסר", כלומר שמדברי המדרש ששמואל הנביא ע"ה סרס לאגג מלך עמלק שמעינין שאין איסור לסרס לעמלק, לענ"ד אינו מוכרח, ובס"ד כבר עמדתי בזה לפני רבות בשנים ונדפס בחיבורי יד סופר ח"ב ירושלם ת"ו תשל"ז (סימן ג' דף ל"ו ואילך, ושם הערה ו'), ואביא הדברים בקצרה.

יש להבין דברי רז"ל במדרש הנ"ל ששמואל הנביא ע"ה סרס לאגג מלך עמלק האם מותר לסרס עמלקי, דיש לומר דלמיתתה ניתנו ולא לסירוס, ואולי הוי כחיה ובהמה שאסור לסרסן, וקל וחומר ממיתה ליכא, דלהורגו עומד הוא עמלק, אך לא לסירוס ודוק.

ועוד צ"ע לפי דעת רבי יצחק שבמדרש שם ששמואל הנביא סרס לאגג, יש לדעת אם אגג אחר כך מת מזה, דאם לא מת לא קיים שמואל מצות עשה דמחית עמלק, ולכן נראה לומר שאגג אחר כך מת מזה, והשתא אתי שפיר דהיה מותר לסרסו, דסוף סוף על ידי כך מת, ומה לי להורגו על ידי שחיטה או על ידי סירוס ודוק.

ומצאתי בס"ד בספר הנדפס מחדש חידושי ופירושי מהרי"ק ז"ל על התורה ויקרא (כ"ב כ"ד) שכתב "ולמאן דאמר וישסף שמואל את אגג שסרסו, צריך לומר שהוראת שעה היתה, וכמו שעשה אליהו בהר הכרמל, שהקריב שם אחר איסור הבמות מהרי"ק". שוב ראיתי שהם דברי הרב החזקוני ז"ל בביאורו לתורה ויקרא שם.

ולכאורה יש להבין, מאי קא קשיא להו לרבנן קמאי ז"ל, ומאי טעמא לא ניחא להו בדרך דילן, שאכן שמואל הנביא ע"ה סרסו לאגג, אבל בזה גופא הרגו, כי על ידי כך מת אגג, וכל כי האי אין בזה איסור, ומדוע הוזקקו לומר שהיא הוראת שעה, ועוד עיין בחיבורי יד סופר ח"ב שם וצע"ע.

על כל פנים מדברי רבותינו הראשונים ז"ל מתבאר דלא סבירא להו כדעת הגאון רבינו צדוק הכהן ז"ל שאין איסור לסרס עמלקי, וגם לפי דרכינו אין ראייה מדברי המדרש הנ"ל וכמו שרצה לומר הגאון רבי צדוק הכהן ז"ל, וצ"ע, דוק ועיין.

ובספר ילקוט הפלאות (מערכת א' ד"ט רע"ד) תמה על דברי רבי יצחק במדרש שמואל הנ"ל שאמר ששמואל סרסו לאגג, "דמה הועיל בסירוסו אחרי שמיד המיתו" ע"ש, ולדרכנו לא קשיא, דלא היו כאן שתי פעולות, אחת הסירוס דאגג, והשניה הריגתו דאגג, כמו שהבין הרב הנ"ל, אלא פעולה אחת דשמואל הרגו בסירוס לאגג ודוק.

ג. בענין ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים

דברים (כ"ה י"ז): "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך, ויזנב בך כל הנחשלים אחריך, ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים".

והנה לכאורה פירושו של המקרא "ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים", כך ואתה ישראל עיף ויגע, ולא ירא עמלק מאלהים, וכמו שתרגם בתרגום המיוחס ליונתן שם: "ואתון בית ישראל הויתון לעיין ומשלהין מסוגי שיעבודא דמצראי וכו', ולא דחלון בית עמלק מן קדם ה'", וכן הוא שם בתרגום ירושלמי, וכן הוא במדרש תנאים לדברים (שם דף ק"ע) ע"ש.

ובך פירש רש"י ז"ל שם: "ואתה עיף בצמא, ויגע בדרך, ולא ירא עמלק אלהים להרע לך", הרי מפורש דלא ירא אלהים קאי על עמלק, וכן כתבו הראב"ע ז"ל בפירושו לשמות (י"ז ד'), והרד"ק ז"ל בפירושו לשמואל א' (ד' ח') וע"ש.

ובן מצאתי שכתב רבינו הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה (שמות י"ז ט"ז): "ועמלק בא ממרחק כמתגבר על ה' ולכן אמר בו ולא ירא אלהים", ועוד עיין לו בפירושו לספר במדבר (כ"א א') ע"ש.

ובזאת כתבו שאר רבותינו הראשונים רבינו בחיי ז"ל דברים (שם), ורבי דוד הכוכבי ז"ל בספרו מגדל דוד (עשה ק"צ דף רמ"ה), וכן כתבו תלמידי הרשב"א רבי יהושע ן' שועייב ז"ל בדרשותיו (פרשת תצוה דף קס"ב), ורבי יעקב סקילי ז"ל בספרו תורת המנחה (דף שס"ב), ורבינו יצחק אברבנאל ז"ל בפירושו לתורה (ס"פ ב' שלח), ועיין בהגהות הגאון רד"ל ז"ל לפרקי רבי אליעזר (פרק מ"ד אות ו') ע"ש.

ובשנתתי לבי לדבר ראיתי שאכן רבותינו התנאים והאמוראים ז"ל במקומות הרבה ביארו קרא דולא ירא אלהים דקאי על עמלק, הנה עיין בספרי (פרשת בעלותך פסקא ל' דף רע"ט): "ואתה עיף ויגע על ישראל הוא אומר ואתה עיף ויגע, ועל עמלק הוא אומר ולא ירא אלהים", ופירש בעמק הנצי"ב שם: "ולא ירא אלהים על עמלק הוא אומר, כפשוטו, דמה מוסיף חטא על

עמלק במה שישראל לא יראו את האלהים, והכתוב לא בא [אלא] להגדיל חטאו של עמלק, ועל כרחין על עמלק הוא אומר שלא התנהג עם ישראל כדרך הנלחמים שממתין עד שיתיישבו ולא לבא פתאום בשעה שהם נלחמים, ועוד שלא ירא אלהים שהולך לפני ישראל לעיני כל".

אבל צע"ק שהגאון נצי"ב ז"ל בספרו העמק דבר לדברים שם כה כתב: "ולא ירא אלהים קאי על ישראל, שאילו יראו לא היית עיף ולא יגע, אלא מתהלך בתום בלי שום חקירה ורצון עצמי", וכאן פירש ד"לא ירא" קאי על ישראל, ולא כפשוטו על עמלק, וכאשר נקט הוא עצמו בספרו עמק הנצי"ב לעיל ועיין.

ובמדרש בראשית רבה (פצ"ט ס"ב): "יוסף כנגד מלכות אדום, זה כתוב בו את האלהים אני ירא, וזה כתוב בו ולא ירא אלהים", ובמדרש שמות רבה (פרשה כ"ז ס"א) אמרו: "אתה מוצא דברים רבים כתובים בעשו ולגנאי וכתובים ביתרו לשבח, בעשו ולא ירא אלהים, ביתרו כתיב וצוך אלהים" ע"ש, ועוד שם (פכ"ו ס"ג) אמרו: "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא והלחם בעמלק, למה יהושע, אמר לו זקנך אמר את האלהים אני ירא, ובזה כתיב ולא ירא אלהים, יבוא בן בנו של מי שאמר את האלהים אני ירא (יוסף), ויפרע ממי שנאמר בו ולא ירא אלהים" (עמלק), ומבואר דתואר "ולא ירא אלהים" על עמלק קאי.

ובפסיקתא רבתי (פ"ב ס"ט): "ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, רבי תנחומא בי רבי אומר כאן חמש פנים למה נזדווג יהושע שהוא בן בנו של יוסף הצדיק, לעמלק שהוא בן בנו של עשו, שזה נקרא קטן וזה נקרא קטן, עשו הנה קטן נתתיך בגוים ויוסף והוא נער, זה גדל בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם בין יצחק ורבקה, וזה גדל בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם בין פרעה לפוטיפרע, עשו בא על העבירה ויוסף ברח מן העבירה, עשו ביזה על אמו שנאמר ושיחת רחמיו, ויוסף חס על כבוד אמו שנאמר ואחר נגש יוסף ורחל, יוסף ירא אלהים שנאמר את אלהים אני ירא, ועשו הרשע לא ירא אלהים" ע"ש כ).

ובספר הזהר הקדוש (ח"ב דס"ה ע"א): "רבי יהודה אמר כד נפקו ישראל ממצרים דחילו ואימתא נפיל על כל עמין דעלמא מישראל דכתיב שמעו עמין ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, עמלק לא הוה דחיל הדא הוא דכתיב ולא ירא אלהים, לא דחיל לקרב לגבך", ועיין לגאון חיד"א ז"ל בהגהות נצוצי אורות שם.

ותמצא עוד שכן דרשו חז"ל דקרא ולא ירא אלהים קאי על עמלק וכאומרם במדרש תנחומא (פרשת יתרו ס"ה) ושם (פרשת כי תצא ס"י), וכן הוא בפסיקתא רבתי (פ"ב ס"ו), ובפסיקתא דרב כהנא (פרשת זכור) ועוד.

ויש מן התימה שהגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין היה פשוט בעיניו דפשוטו של מקרא ולא ירא אלהים קאי על ישראל, עיין לו בספרו מחשבות חרוץ (סימן ה' ד"ה ופירוד ד"א ע"א, וסימן ז' ד"ה ובזה), ובספרו רסיסי לילה (סימן ל"ח), ובספרו ליקוטי אמרים (סימן ט"ז) ע"ש, והשוה לדברי עמק הנצי"ב דלעיל ודוק.

והשתא דאתינן להכי דקרא דאתה עיף ויגע קאי על ישראל, וקרא דולא ירא אלהים קאי על עמלק, צא ופרנס לי ההיא דאיתמר בקידושין (ע"ח סע"א): "אמר ליה רב נחמן לרבא

האי קרא רישא ככהן גדול וסיפא ככהן הדיוט, אמר ליה אין. וכתב קרא הכי, אמר ליה אין דכתיב ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' (שמואל א' ג'), והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב במקומו".

ופירש רש"י ז"ל: "האי קרא רישא ככהן גדול דכתיב אלמנה גרושה לא יקחו כי אם בתולות והא לייתה אלא ככהן גדול, וסיפא ככהן הדיוט דקאמר בתולות מזרע בית ישראל והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו וכו' ואלמנה שתהא מותרת לכהן לא משכחת לה אלא ככהן הדיוט, והיכי מפסיק קרא ממילא: וכתב קרא הכי בתמיה דלא פריש ביה בהדיא דבגברא אחרינא בעי לאישתעוויי: ושמואל שוכב בהיכל ה' חדא מילתא משמע ועל כרחך מפסיקנן ליה ושמואל שוכב במקומו בבית משמר הלויים שהיו שומרין את הבית וכן תרגם יונתן בעזרת ליואי והיכל אנר קאי שהמנורה היתה בהיכל משכן שילה". עד כאן הצעת הסוגיה.

ובענינותי לא זכיתי להבין מה תמיה תמה רב נחמן אם כתיב קרא הכי, וכי לא מצינו כזאת דפתח קרא בחד וסיים באידך ומפסיק קרא ממילא, כההיא דקרא דזכור את אשר עשה לך עמלק וגו' ואתה עיף יגע ולא ירא אלהים, דהרי לנו להדיא כן דפתח קרא בחד וסיים באידך בלא לפרש דבגברא אחרינא בעי לאישתעוויי וכנ"ל משם חז"ל, וגם יש להבין דרבא מדוע לא השיבו ממקרא זה הכתוב בספר תורת משה, והשיבו מקרא דספר שמואל, והדבר טעון ביאור וצ"ע.

* * *

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: הערה זו נתחדשה לי זה רבות בשנים וכבר זכיתי להדפיסה בחיבורי אור משה (סימן ס"ו) ואז לא ידעתי ליישב ההדורים.

והאידנא עזרני השי"ת והאיר עיני וראיתי במכילתא (בשלח פרשת עמלק פרק א') שאמרו: "אחרים אומרים ולא ירא אלהים אלו ישראל שלא היו בידיהם מצוות", הרי לנו מפורש בדברי רבותינו התנאים דפירשו לקרא ד"ולא ירא אלהים" דקאי על ישראל ולא על עמלק, וכן מצאתי שפירשו רבותינו בעלי התוספות ז"ל על התורה בקובץ "דעת זקנים" דברים שם, ויש לומר דאזלו לטעמייהו בתוספות קידושין (ל"ג ב' ד"ה אימא) ע"ש, וכן כתבו בספר אור החיים הקדוש, ובספר המופלא משך חכמה דברים שם דלא ירא אלהים על ישראל קאי ע"ש.

ואפשר דכן סברת רבנן המובאים במדרש תנחומא (פרשת כי תצא ס"ו): "רבנן אומרים שבט דן שפלטו הענן היו כולם עובדי עבודה זרה שנאמר ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, עיף בצמא, ויגע בדרך ולא ירא אלהים", כלומר עובד עבודה זרה דאינו ירא אלהים, והיינו כדרשת המכילתא, אבל יתכן דתיבות ולא ירא אלהים שייכים ללקמיה, עיין היטב במדרש תנחומא שם. **ולאור** זאת דנחלקו רבותינו התנאים ז"ל בהאי קרא דולא ירא אלהים אם קאי על עמלק או על ישראל, אתי שפיר בפשיטות הסוגיא דקידושין, דברור הוא דתלמודא דידן דשביק ולא אייתי להאי קרא דאתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, ואייתי לקרא דשמואל שוכב, היינו משום דסבר כדרשת המכילתא דקרא דולא ירא אלהים קאי על ישראל, ולפי זה אין לנו מקרא מסורס דפתח בחד גברא וסיים בגברא אחרינא ודוק היטב.

ואין רצוני לומר דבודאי כך סובר התלמוד הבבלי, אלא כיון שידע שיש לפרש קרא דאתה עייף ויגע כן דקאי על ישראל, לכן לא הביאו דאינו מוכרח והביא קרא מוכרח, ועיין בחיבורי טל חיים (סימן מ"ג) שהוספנו דברים בפתגמא דנא בס"ד.

ויש לעיין אם אין נפקא מינה לדינא אם ירא אלהים קאי על עמלק או קאי על ישראל, בפרשת "זכור" כשקוראים ושומעים הפרשה אם יש לכיון ולהבין שקאי על ישראל או לכיון על עמלק, וזכורני שבקונטרס הנחמד "ימי הפורים" הביא וכתב ודן בזה ע"ש, ולדינא צ"ע.

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		